

Unga mammors röster

En intervjustudie med unga kvinnor som fått barn när de var
15 till 18 år i Stockholms Län

Stiftelsen Kvinnoforum 2003
Med stöd från Socialstyrelsen

Förord

En av Stiftelsen Kvinnoforums viktigaste uppgifter är att synliggöra “osynliga” grupper och frågor. En grupp flickor som vi mött i flera olika projekt i verksamheten, bl a Xist tjejhuis, projekt för invandrarkvinnor, vår skolverksamhet och i våra arbetsmarknadsprojekt, är gruppen unga mammor. När vi i slutet av 90-talet startade särskilda projekt för denna grupp, kallades projektet “När barn får barn”. Idag skulle vi inte välja det namnet. Anledningen är att vi sett vad som händer när de unga mammorna blir sedda med vuxenvärldens oroliga ögon, och fokuset ligger på att de är så unga – ofta minskar deras möjligheter att vara mogen uppgiften att vara mamma, och samtidigt växa som ung kvinna. De oroliga ögonen begränsar då mammornas handlingsutrymme, istället för att vara ögon som lyfter dem i ibland svåra situationer.

Det viktigaste skälet för Kvinnoforum att genom särskilda projekt lyfta fram unga mammors och deras familjs särskilda situation, behov och möjligheter, är att vi i vårt arbete gång på gång konstaterat att de är i stort sett osynliga. Vi konstaterar också i vårt arbete att det inte behövs särskilt stora insatser för denna målgrupp – däremot behövs rätt insatser, för att vända ett ibland förekommande socialt arv, och skapa goda livsförhållanden för de unga familjerna. Får de unga familjerna inte rätt stöd, ökar risken att de ska hamna i ett utanförskap och få stämpeln “problemgrupp”. De unga mammorna har alla förutsättningar att skapa goda liv för sig själva och sina barn, och med rätt stöd blir de mycket mer än det omgivningen ibland förväntar sig.

I vårt arbete med unga mammor vill vi nämna Anna Birath-Amazeen, tidigare projektledare för ung mamma-projektet, som bidragit med värdefulla erfarenheter bl a från sitt arbete med unga mammor i New York. Anna Tengqvist är nuvarande projektledare för unga mamma-projektet på Xist, och är också författare till föreliggande rapport. Anna Dahlin har medverkat i genomförandet av intervjustudien. Fil dr Arne Kristiansen, Socialhögskolan, Lunds Universitet, har stått för vetenskaplig handledning av studien.

Tack till Allmänna Arvsfonden, som finansierat Xists projekt för unga mammor. Skandia – Idéer för livet, har finansierat lägerverksamhet och nätverksarbete för unga mammor. Svenska Frimurarorden har finansierat lägerverksamhet och metodutveckling för unga mammor och pappor.

Vi tackar också Socialstyrelsen som finansierat intervjustudien, och också medverkat med värdefulla synpunkter.

Ett särskilt tack till de unga mammor som blev intervjuade i den här studien, och alla unga mammor med barn som medverkat i Xists öppna förskola! Ni har generöst bidragit med erfarenheter och kunskaper från era liv, och vi som har mött er har lärt oss mycket genom dessa möten.

Bam Björling
VD Stiftelsen Kvinnoforum
Stockholm 2003-02-24

Sammanfattning

I jämförelse med andra länder föds i Sverige få barn till tonårsmammor. Unga mammors livsvillkor i Sverige har studerats i relativt liten utsträckning. I studier framkommer dock att barn till unga mammor är överrepresenterade i statistik som rör olika psykosociala missförhållanden. Studier visar också att unga mammors bakgrund och framtida livsförhållanden kan vara svårare, i socioekonomiska termer, jämfört med äldre mammor. Unga mammor ses idag ofta som problemgrupp. Xist, Kvinnoforums Allaktivitetshus, startade 1999 en öppen förskola för unga mammor. Bakgrunden var att unga mammor som deltagit i annan verksamhet på Xist vittnat om ett behov av stöd i sin situation som ung mamma.

För att ge en bild av hur unga mammor i Stockholm upplever sin situation, och hur den skulle kunna förbättras, genomförde Stiftelsen Kvinnoforum med finansiering från Socialstyrelsen under 2002 en intervjustudie med 30 unga kvinnor som fått barn när de var 15 till 18 år. Syftet med studien var att öka kunskapen om hur unga mammor upplever sina emotionella, praktiska och ekonomiska behov och resurser. Resultatet förväntades ge ökad kunskap om hur de unga mammornas livssituation ser ut och en förståelse av deras behov och resurser. Studien avsåg också belysa de unga mammornas faktiska levnadsförhållanden, vilka behov av stöd och hjälp de har och får av socialtjänst och andra samhälleliga stödresurser. Ett gender- och empowermentperspektiv valdes för att tydliggöra de unga mammors situation, och påverkade också val av metod.

30 intervjuer genomfördes med slumpmässigt utvalda mammor som var 15 till 18 år då de fick barn. Samtliga bodde i Stockholms län och hade fyllt 18 år då intervjuerna genomfördes. Intervjuerna genomfördes per telefon. Urvalet av intervjupersoner gjordes bland namn och adresser som hade telefonnummer. Studien kan därigenom ha missat unga mammor som har en sämre ekonomisk situation och saknar tillgång till telefon, eller de mammor som fortfarande bor hos föräldrar. I samband med inbjudan till studien nåddes sex (av 58 kontaktade) mammor som inte kunde delta i studien pga att de inte talade svenska. Detta kan ses som viktig information om unga mammor i Stockholms län.

Resultaten har analyserats med särskild hänsyn till den unga mammans boendesituation. Elva mammor bodde ensamma med sitt barn. Fem mammor bodde med barnet och båda/en av de egna föräldrarna. Tio mammor bodde tillsammans med barnet och barnets pappa. Fyra bodde tillsammans med barnet, barnets pappa samt några av föräldrarna. De som bodde ensamma med barnet uttryckte både när det gäller ekonomi, samhällets stöd, stöd från närstående och uttryckt välbefinnande, att de hade minst stöd för sin situation och den sammanlagt svåraste livssituationen.

Unga mammor har inte tillgång till ett tillfredsställande socialförsäkringssystem. Av de intervjuade har endast åtta mammor sedan barnets födelse kunnat försörja sig genom socialförsäkringssystemet, egen och/eller mannens lön. Ingen av dessa är ensamboende. 2/3 av mammorna har någon gång fått ekonomiskt stöd från socialtjänsten. Två av dessa har haft ett kortvarigt stöd, övriga har haft ett mer långvarigt stöd.

Unga mammor saknar tillfredsställande ekonomiskt stöd för studier. 17 mammor studerar idag på gymnasiet eller Komvux. Av övriga saknar två mammor grundskolebetyg och nio mammor gymnasiebetyg, och tror inte att de kommer att läsa in de betygen. De flesta hänvisar till bristande möjligheter till ekonomiskt stöd som anledning till att de inte kommer att läsa vidare.

15 mammor har inte deltagit i föräldrautbildning eller föräldragrupp. 20 av 30 mammor har inte deltagit i öppen förskoleverksamhet. En större andel av de ensamboende samt mammor som bor med barnet och egna föräldrar har inte deltagit i dessa verksamheter. Ett vanligt skäl till att inte delta, samt att inte trivas i gruppen, är att de unga mammorna inte känner sig hemma i grupperna pga den stora skillnaden i livssituation jämfört med äldre mammor. De mammor som uppskattat ett deltagande har varit de som deltar i grupper särskilt för unga mammor, eller grupper med några unga och några äldre mammor.

11 av 31 pappor har ingen eller mycket liten kontakt med barnet och den unga mamman. Studien tyder också på att unga pappor saknar stöd för sitt föräldraskap. Hälften av mammorna uttryckte att de fått stöd från familj eller samhälle för relationen till barnets pappa samt sitt föräldraskap. De flesta unga mammor upplever att kontakten med ursprungsfamiljen är positiv. De ensamboende mammorna uttryckte att kontakten med ursprungsfamiljen och särskilt den egna mamman blivit bättre än den var innan de blev mammor. Samtidigt får de ensamboende mammorna mindre faktiskt stöd från andra släktingar och vänner än de som bor med barnets pappa. Samtliga unga mammor har själva varit hemma med barnet sedan det föddes, innan dagistiden.

De unga mammorna skattade hur de blev bemötta från samhällets stödinstitutioner. Bemötandet från ungdomsmottagning, MVC, BB, och BVC skattas av de flesta mammorna som positivt. Bemötandet från socialtjänst skattas mer negativt. De negativa skattningar har handlat mer om upplevt negativt bemötande än om faktiskt erhållen hjälp. I jämförelse med personal från övriga instanser har socialtjänsten också en mer komplex relation till de unga mammorna.

En tredjedel av de unga mammorna tycker att livet som mamma blivit svårare än de förväntat sig. Av dessa var flertalet ensamboende. Övriga tyckte livet blev som de förväntat sig, eller bättre. Av de som tyckte livet blivit bättre hade sex vänt en negativ livsspiral med mycket droger och ”dåliga” vänner, till ett liv utan droger. Denna grupp hade också en positiv framtidsbild där de agerade för att skapa ett gott liv för sig själva och sin familj. Hälften av mammorna skattar sin hälsa som god. De som skattar den lägst är de ensamboende mammorna. Dessa mammor uttrycker också att de är oftast nedstämda (till skillnad från oftast glad). Som helhet uppgav drygt hälften av mammorna att de oftast var glada. De ensamboende mammorna är också överrepresenterade bland de mammor som skattar sitt självförtroende lågt. Gruppen som helhet skattar hur nöjda de är med sig själva som mammor högre än sitt självförtroende som individer. Också bland de som skattar sitt självförtroende som mammor lågt, är de ensamboende överrepresenterade. De flesta unga mammor har någon gång bemötts nedsättande på ett sätt som de sätter i samband med att de är unga mammor av bekanta, okända eller representanter från samhällets stödinstitutioner. Några tycker också att de får mycket positiv uppmärksamhet, då unga mammor är så sällsynta. Samtliga unga mammor gav uttryck för att deras barns födelse inneburit något mycket positivt för dem.

Sammanfattningsvis kan sägas att studiens unga mammor är mycket olika, och många har en god livssituation. Men många har också begränsad möjlighet att använda sina resurser genom att de inte har tillgång till skyddsnet och stödåtgärder som är anpassade efter deras situation. Unga mammor befinner sig också långt ned på listan över vad som värderas högt i vårt samhälle, då de är kvinnor, unga, ofta ensamstående, lågutbildade och fattiga, och ägnar sig åt omvårdnad av barn. Detta kan ses avspeglas genom brist på åtgärder anpassade till den egna situationen, men också i det bemötande de får av bekanta, okända personer och representanter för samhällets stödinstitutioner. De får genom detta ett begränsat handlingsutrymme och begränsad tillgång till makt genom brist på faktiskt stöd från samhället, men också genom att de internaliserar sitt låga värde och får en negativ självbild och en svag tro på sina möjligheter att påverka sin situation. Många har samtidigt en stark vilja och drivkraft att skapa goda livsvillkor för sina barn, men saknar ett adekvat stöd för att underlätta sin situation. Om våra samhällsstrukturer och stödsystem motsvarade deras behov skulle de unga mammorna ges möjlighet att avsluta sin skolgång, få arbete och inte riskera bidragsberoende, på samma villkor som andra i samhället. Flera studier visar att unga mammor och deras barn riskerar sämre livsvillkor än äldre mammor. Denna studie visar att unga mammor inte har stöd från samhället som möter deras behov. Ett stöd som är anpassat till deras behov och förutsättningar ger dem möjlighet att använda sin makt och sina resurser för att skapa goda livsförhållanden för sig själva och sina barn.

1	INLEDNING.....	6
1.1	BAKGRUND.....	6
1.1	SYFTE.....	7
1.2	RAPPORTENS STRUKTUR.....	7
1.3	TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	7
1.3.1	<i>Gender</i>	7
1.3.2	<i>Empowerment</i>	8
1.3.3	<i>Kvinnors empowerment och maktbegreppet</i>	9
1.3.4	<i>Kvinnoforums empowermentmodell</i>	11
2	METODBESKRIVNING.....	13
2.1	VAL AV METOD.....	13
2.2	INTERVJUGRUPP.....	14
2.3	URVAL OCH BORTFALL AV INTERVJUPERSONER.....	14
2.4	INTERVJUER –GENOMFÖRANDE.....	15
2.5	FORSKNINGSETISKA REFLEKTIONER.....	16
3	UNGA MAMMORS RÖSTER - RESULTATREDOVISNING.....	17
3.1	BOENDE, EKONOMI OCH SYSSELSÄTTNING.....	17
3.1.1	<i>Boende</i>	17
3.1.2	<i>Ekonomi</i>	19
3.1.3	<i>Skolan</i>	20
3.1.4	<i>Arbete</i>	21
3.2	SAMHÄLLETS STÖD OCH BEMÖTANDE.....	22
3.2.1	<i>Socialtjänsten</i>	22
3.2.2	<i>Upplevt bemötande hos socialtjänsten</i>	22
3.2.3	<i>Kontakt med ungdomsmottagning</i>	23
3.2.4	<i>Kontakt med Mödravårdscentral</i>	24
3.2.5	<i>Föräldrautbildning</i>	25
3.2.6	<i>Bemötande BB</i>	25
3.2.7	<i>Föräldragrupp</i>	26
3.2.8	<i>Öppen förskola</i>	27
3.2.9	<i>Kontakt med Barnavårdscentralen</i>	27
3.2.10	<i>Kontakt med Vården</i>	28
3.3	STÖD FRÅN NÄRSTÅENDE.....	28
3.3.1	<i>Stöd tiden efter graviditetsbeskedet och under förlossningen</i>	28
3.3.2	<i>Relationen till barnets pappa</i>	29
3.3.3	<i>Hur relationen till pappan förändrats efter graviditeten</i>	29
3.3.4	<i>Relationen till ursprungsfamiljen</i>	31
3.3.5	<i>Vännerna</i>	31
3.3.6	<i>Det sociala nätverket kring den unga mamman och barnet</i>	32
3.3.7	<i>Vem har varit tillsammans med barnet sedan det föddes</i>	33
3.3.8	<i>Stöd för relationen till barnets pappa och det gemensamma föräldraskapet</i>	34
3.4	DEN UNGA MAMMANS VÄLBEFINNANDE OCH FRAMTIDSBILD.....	34
3.4.1	<i>Blev livet som mamma som förväntat?</i>	34
3.4.2	<i>Den unga mammans hälsa</i>	35
3.4.3	<i>Psykosocialt välbefinnande</i>	36
3.4.4	<i>Självförtroende som individ och som mamma</i>	36
3.4.5	<i>Mammans tid för sig själv</i>	37
3.4.6	<i>Negativt bemötande från människor i omgivningen</i>	37
3.4.7	<i>Framtidsplaner</i>	38
3.4.8	<i>Vad är svårast med att vara mamma?</i>	39
3.4.9	<i>Vad skulle du behöva runt omkring dig för att fungera bättre som mamma?</i>	39
3.4.10	<i>Finns det något du själv kan göra, för att livet ska fungera bättre?</i>	40
3.4.11	<i>Skatning av möjligheten att påverka sin situation</i>	41

3.4.12	<i>Positiva aspekter på ett ungt föräldraskap – den unga mammans röst</i>	42
4	DISKUSSION	43
4.1	ETNICITET	43
4.2	EKONOMI, BOENDE OCH SYSSELSÄTTNING.....	44
4.3	SAMHÄLLETS STÖD.....	45
4.4	STÖD FRÅN NÄRSTÅENDE.....	46
4.5	DEN UNGA MAMMANS VÄLBEFINNANDE – EN SPEGLING AV HENNES OMGIVNING.....	47
4.6	DE UNGA MAMMORNAS BARN.....	48
4.7	UNGA MAMMORS TILLGÅNG TILL MAKT OCH HANDLINGSUTRYMME.....	49
4.8	FÖRSLAG PÅ ÅTGÄRDER SOM STÄRKER SITUATIONEN FÖR UNGA MAMMOR, PAPPOR OCH DERAS BARN	52
5	BILAGOR	55
5.1	BILAGA 1 - INBJUDAN TILL ATT DELTA I EN INTERVJUSTUDIE OM UNGA MAMMORS SITUATION	55
5.2	BILAGA 2 - FRÅGEFORMULÄR.....	56

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Xist, Kvinnoforums Allaktivitetshus, började 1998 att arbeta med gruppen unga mammor. Verksamheten startade på begäran av ett antal unga mammor som deltagit i annan verksamhet på Xist, och vittnat om ett behov av stöd i sin situation som ung mamma. Xist startade i februari 1999 en öppen förskola för unga mammor. Verksamheten syftar till att stärka moderns självkänsla och relationen mellan mor och barn, och fungerar som mötesplats där mammorna får träffa mammor i samma ålder. Den syftar också till att synliggöra eventuell diskriminering och orättvisor och till att bedriva påtryckningar gentemot makthavare för att förbättra målgruppens situation. De unga mammorna har fått stöd i frågor som hur man söker olika bidragsstöd, och emotionellt stöd när de haft det svårt.

Genom detta arbete har insikter väckts, dels om hur starka dessa unga mammor är, men också om de problem de står inför, praktiskt och känslomässigt. Ett föräldraskap i tonåren påverkar hela livssituationen, och många av de unga mammor som deltagit i Xist-verksamheten lever under svåra förhållanden. Vissa har en god livssituation och tycker att livet som mamma fungerar bra, men många känner sig också ensamma, fattiga, utan stöd och med lågt självförtroende. Många klagar över brist på respekt och stöd från familj och samhälle. De unga mammornas situation blir också speciell i en storstad som Stockholm. Här ökar risken att försvinna i anonymitet och utanförskap. Tonåringar som får barn går också igenom flera starka livsprocesser samtidigt. Att vara tonåring innebär att den egna identiteten utvecklas, att bli tydlig i förhållande till sig själv, sin ursprungsfamilj och resten av världen. Att bli mamma är också en stor förändring som både ger och tar mycket av mamman, och knyter henne till en ny familj.

I Sverige föds varje år ca 2000 barn av tonårsmammor. I landet föds ca 200-250 barn till mammor som är 15 till 18 år. I Stockholms län föds ca 20-40 barn per år till mammor som är 15 till 18 år när de får barn. De studier som beskriver unga mammors situation i Sverige är relativt få. Vad studier bl a visar är att unga mammor och deras barn är överrepresenterade i statistik som rör olika psykosociala missförhållanden. (Sohlström, 1996). En undersökning visar att det är vanligare att bli gravid i tonåren bland flickor med låg socioekonomisk status (Edgardh K, i Danielsson mfl, 2001). En studie av Otterblad mfl visar att tonårsmödrar jämfört med äldre mödrar löpte högre risk att få sämre sociala och ekonomiska livsförhållanden, när det gällde frågor som anställning, boende och "bidragsberoende"(Otterblad mfl, 2001).

De minderåriga mammorna har också juridiskt en speciell situation. För att t ex få låna böcker på bibliotek måste de ha målsmans intyg. De har inte heller automatiskt rätt till socialbidrag, utan deras föräldrar är försörjningspliktiga.

Sydsjö menar att tonåringar som får barn har stora utmaningar att möta då de ofta är ekonomiskt beroende och inte har en avslutad skolgång. Dessutom är relationen till barnafadern ofta instabil vilket kan leda till att tonårsmamman blir en ensamstående mor. Till detta kan också komma en dålig kontakt till de egna föräldrarna, och ibland kan graviditeten också medföra en social isolering (Sydsjö i Sohlström, 1993).

Jämfört med andra länder som till exempel England och USA, har Sverige få tonårsfödselar. 1966-1970 föddes 42 barn per 1000 15-19-åringar, samma siffra var 1997 sju per 1000, en siffra som är en av de lägsta i Europa. (Otterblad mfl, 2001). I Otterbladets studie föreslås att de långsiktiga sociala konsekvenserna kan vara jämförelsevis mer allvarliga i ett samhälle där tonårsfödselar är sällsynta. Detta kan ta sig uttryck i bristande stöd då tonårsmödrar hamnar mellan stolarna på det stöd samhället erbjuder. Det kan också vara så att de tonåringar som föder barn är mer socioekonomiskt belastade.

Hur är det att vara ung mamma idag? Mycket unga mammor är relativt sällsynta i Sverige, och många är nyfikna på hur de har det. Unga mammor väcker ofta reaktioner hos människor i omgivningen. Många uppfattar också unga mammor som i riskzon för problem. När människor pratar med oss på Xist som arbetar med unga mammor, vill de ofta få förklaringsmodeller till fenomenet unga mammor. Vilka är de, och varför väljer de att få barn? Har de haft det svårt innan graviditeten, och får de det svårt när de blivit unga mammor? För att fördjupa bilden av hur unga mammor i Stockholm upplever sin situation, och hur den ska kunna förbättras, genomförde därför Kvinnoforum med finansiering från Socialstyrelsen under 2002 en intervjustudie med 30 unga kvinnor, som fått barn när de var 15 till 18 år. Enkla svar kring mammornas och barnens situation går inte att ge, men genom den här studien får 30 unga mammor i Stockholm möjligheten att berätta hur de upplever livet som ung mamma.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att öka kunskapen om hur unga mammor upplever sina emotionella, praktiska och ekonomiska behov och resurser. Resultatet förväntas ge ökad kunskap om hur de unga mammornas livssituation ser ut och en djupare förståelse av deras behov och resurser. Studien avser att belysa de unga mammornas faktiska levnadsförhållanden, vilka behov av stöd och hjälp de har och får av socialtjänst och andra samhälleliga stödresurser.

1.2 Rapportens struktur

Rapporten inleds med en genomgång av begreppen gender och empowerment, som fungerar som teoretiska utgångspunkter i rapporten. Därefter beskrivs val av metod, och det tillvägagångssätt som använts i intervjustudien. I kapitel tre presenteras intervjuens resultat. Kapitel fyra diskuterar resultaten samt ger förslag på åtgärder för att förbättra målgruppens situation.

1.3 Teoretiska utgångspunkter

I arbetet med studien har gender och empowerment varit teoretiska utgångspunkter, och har också påverkat val av metoder och diskussion. Ett gender- och empowermentperspektiv kan öka förståelsen för utsatta gruppers situation och också fungera som verktyg för att förändra deras situation.

Gender

Med gender menas de skillnader som finns mellan kvinnor och män i ett socialt och kulturellt sammanhang till skillnad från biologiskt kön (KvF 2001). Kultur, religion, etnicitet, social klass, status och ålder hör till de faktorer som påverkar relationen mellan kvinnor och män, och bestämmer vad som är kvinnligt respektive manligt. Detta uttrycks i attityder, normer och

värderingar för hur kvinnor och män lever tillsammans, vilket handlingsutrymme de har i livet, och hur de organiserar sina liv. Ett genderperspektiv innebär att se och synliggöra skillnaderna som finns mellan kvinnor och män och också att se varför det existerar.

Yvonne Hirdman har beskrivit kvinnors och mäns inordning i samhället som "genussystemet" (Hirdman 1988). Genussystemet sorterar människor och utgör grunden för alla sociala, politiska och ekonomiska ordningar i samhället. De två principerna, *åtskiljandets princip* och *värderandets princip*, styr genussystemet. Åtskiljandets princip innebär att kvinnligt och manligt hålls isär, att kvinnor bör göra vissa saker i samhället medan män gör andra saker, som kvinnor inte "får" göra, och omvänt. Kvinnor ägnar mer tid åt hem och barn än män, och arbetar ofta inom samhällssektorer som är relaterade till de arbetsuppgifter som görs i hemmet. Män arbetar i den offentliga sfären, och är sysselsatta inom politik och affärsliv. Värderandets princip innebär att det män gör och "står för", värderas högre än det kvinnor gör och står för. Kvinnor är som grupp underordnade män. Män har som grupp mer makt i samhället än kvinnor.

Ett exempel på ovanstående är att tidigt barnafödande i vår kultur värderas lågt. Istället skattas individuell frihet, självförverkligande och individualitet högt. Bilden av ungdomlighet och frihet som eftersträvansvärd för med sig bilden av en tidig graviditet som ett negativt frihetsberövande. JB Miller (1991) menar att den bilden speglar den manliga normens perspektiv på identitet, lycka, utveckling och verklighet. Miller ger en bild av ett alternativt sätt att se på samhället och människors utveckling - nämligen att utveckling sker genom relationer och att de nära relationerna är centralt för växt. På samma sätt menar Miller att egenskaper som empati, förmåga att skapa förutsättningar för att andra ska kunna växa och utvecklas är egenskaper som sammanknippats med kvinnors sfär, och har blivit i psykologin sett som brister, snarare än positiva egenskaper. Miller menar istället att detta är egenskaper som är nödvändiga hos både män och kvinnor, för att skapa goda förutsättningar för utveckling på individ- och samhällsnivå. Miller uttrycker också att processen att leva i växtbefrämjande interaktiva processer, som det innebär att leva med ett barn, har ofta - kanske för att det existerat i kvinnors domäner - undervärderats, trivialiserats och missförstått. Ett vanligt missförstånd av den relationella processen av att skapa förutsättningar för barnets växt, är att mamman tar sig själv ur bilden, för att istället fokusera på barnets behov och att mamman blir identifierad med eller speglar barnet. Miller menar att man då missar den mycket komplexa och kreativa interaktiva empowermentprocess det innebär att leva med ett barn

Empowerment

Med empowerment menas alla de processer som leder till att människor blir alltmer ägare av sina liv, på individ-, grupp- och samhällsnivå (Kvinnoforum, 2001). Empowerment utgår från ordet makt eller kraft, och har sin grund i Civil Rightsrörelsen, samt i sökandet efter de mest utsatta deltagande i samhällsutvecklingen. I ett empowermentperspektiv är tron på människors förmåga och möjligheter det centrala. Utifrån ett maktperspektiv konstateras att olika grupper människor har olika tillgång till makt, och för att öka deras möjligheter att vara resurser i sina egna liv och i samhällsutvecklingen identifieras de strukturer som förhindrar dem att utöva makt. Dessutom utarbetas strategier för att öka deras makt, på individ, grupp och samhällsnivå. Ett empowermentperspektiv hör nära samman med genderperspektivet, och kommer nedan att diskuteras som en helhet. Kvinnor som grupp är underordnade män, och detta innebär disempowerment och ett begränsat handlingsutrymme för både kvinnor och män.

Kvinnors empowerment och maktbegreppet

Människor har tillgång till olika mängd makt, men också olika slags makt. Feministiska teoretiker har diskuterat empowerment utifrån vilken *typ* av makt som åsyftas för att tydliggöra och öka förståelsen för hur människor får olika handlingsutrymme i samhället kopplat till den makt de har. (se bl a Rowlands 1997 samt Kabeer 1999). De skiljer mellan *makt över*, *makt att*, *makt med* samt *makt inom*:

‘Makt över’ Makt i betydelsen ’makt över’ innebär en hierarkisk uppdelning av makt, där en person har makt att bestämma över någon annan. ’Makt över’ upprätthålls genom direkta eller indirekta hot, eller genom samhällets normer och strukturer. När ’makt över’ åsyftas, råder ett s.k. ”nollsummespel”, där följden av att en persons makt ökar innebär att en annan får mindre del av makten. Om makt istället ses som något expansivt, som ökar genom sitt användande, blir spridandet av makt något som berikar samtliga aktörer. T ex kan ett delande av makt innebära att män får positiv makt att ta del av området barn och relationer, samtidigt som kvinnor får mer utrymme inom politik och näringsliv. Walker (2002) menar att i vår västerländska kultur likställs makt ofta med "makt över", och ses som "vinnarnas" rätt - som är de som har den rätta sociala rangordningen och den materiella status som hör ihop med vad som värderas högt i samhället. Mänskligheten rangordnas enligt upplevt kulturellt värde, och delas in i grupper som är "mer värda" och "mindre värda". De andra maktspekterna existerar samtidigt, men påverkas av det faktum att makt över-perspektivet dominerar.

‘Makt att’ innebär möjlighet att påverka beslutsfattande på individ-, familj-, arbets- och samhällsnivå. ’Makt att’ handlar också om att få inflytande när det gäller att definiera samhällets regler och normer. Marginaliserade grupper befinner sig ofta långt ifrån möjligheterna att påverka beslut som fattas på samhällsnivå rörande sin egen situation. Att som ung få barn innebär dock att mamman får möjlighet att påverka och fatta beslut kring sin nya familj, ofta i större utsträckning än i ursprungsfamiljen. ’Makt att’ ökas också genom att öka den egna förmågan och färdigheten, kompetensen att genomföra olika saker, som t ex att komplettera grundskole- eller gymnasiebetyg för att få behörighet till fortsatt utbildning, möjlighet till arbete och möjlighet att bättre kunna försörja sig själv och sitt barn. Ofta beskrivs ’makt att’ som en förmåga att utmana uttryck för ’makt över’, och som en ambition att transformera ’makt över’ genom olika typer av förändringsarbete.

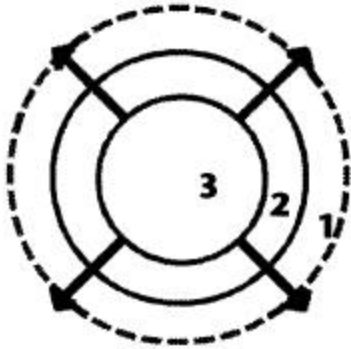
‘Makt med’ handlar om den makt människor utövar tillsammans, som grupp. En ung mamma som bor med barnets pappa, har en liten grupp att utgå ifrån, vilket en ensamstående mamma inte har. Unga mammor som möts i en grupp särskilt för unga mammor, har också en större möjlighet att påverka sin situation än en ensam mamma. Ett annat exempel är att unga föräldrar startat föreningen Unga föräldrar, för att utbyta erfarenheter och stötta varandra. Denna förening kan i samarbete påverka sin situation mer än unga föräldrar spridda i landet, utan kontakt. *‘Makt med’ är en strategi, där människor genom att gå samman inser att den makt som utövas gemensamt är större än den makt som utövas individuellt.* Denna makt kan förstärkas eller förhindras genom samhällets normer och insatser, genom det stöd/frånvaro av stöd som riktas till målgruppen. Ett exempel kan vara särskilda föräldragrupper för unga mammor.

‘Makt inom’ handlar om den inre styrka som en individ eller grupp kan uppleva när man kan påverka och influera den egna situationen. Viktiga komponenter är *självkänslan* och *självförtroende*, liksom tron på den *egna förmågan att agera och förändra*. Här ingår också förmågan att ha visioner, att identifiera egna mål och att agera för att nå dem. Unga mammors makt inom kan påverkas positivt eller negativt av de övriga maktaspekterna. Exempelvis kan beslutet av välja att föda sitt barn medföra en känsla av aktörskap och känsla av ansvar inför den makt en förälder får att skapa ett liv tillsammans med ett barn. Unga mammors makt inifrån kan också upplevas som maktlöshet då bristande ekonomi gör det svårt att skapa ett gott liv för familjen. ‘Makt inom’ handlar också om *medvetenhet om maktrelationer* som påverkar ens liv, att se och utmana internaliserat förtryck som tar sig uttryck i samhällets normer, vilket kräver förmågan att se och förstå de maktstrukturer som genomsyrar samhället, och hur dessa påverkar den egna situationen. Befinner sig individen i en ”marginaliserad” grupp, betraktar hon/han ofta de egna upplevelserna och intressena som oviktiga eller som värdelösa. Ofta medför det också en låg självkänsla och låg tro på möjligheten att påverka den egna situationen. Lehtinen (1998) menar att känslor av skam kring den egna personen är socialt skapade hos grupper som värderas lågt i samhället. Den självrespekt en individ har, är en ackumulerad attityd som påverkas av det bemötande individen får av det övriga samhället, och påverkas av den uppfattning individen har av sin sociala och politiska status. Ethelberg (1985) menar att flickor redan vid fem års ålder uppmärksammar att flickor/kvinnor har lägre status och mindre makt än det andra könet. När detta sker uppstår en konflikt mellan den egna självkänslan och den manliga dominans som råder i samhället. För att hantera konflikten väljer flickor en av följande strategier: *”Jag är bra nog, och manlig dominans existerar inte”*, *”manlig dominans existerar och jag är alltså inte bra nog”* eller *”jag är bra nog, och manlig dominans existerar”*. Den tredje strategin innebär protest eller uppror, och medför till skillnad från de förra strategierna att flickan kan behålla sin självkänsla och agera för att förbättra sin situation.

Ovanstående kategorier av makt är ömsesidigt förstärkande, och går också ibland in i varandra. Empowerment innebär att utmana uttryck för ’makt över’, samt att förstärka dimensionerna ’makt att’, ’makt med’, samt ’makt inom’ hos individer och grupper. Ett verktyg för att skapa ett mer inkluderande perspektiv av makt är att lyfta fram erfarenheterna från de människor som beskrivs som marginaliserade, t ex unga mammor, som ses som "förlorare" i ett makt över-perspektiv. Dessa gruppers berättelser synliggör ofta sociala och kulturella arrangemang som möjliggör makt över- perspektivets fortlevnad (Walker, 2002). Miller skriver i *Toward a New Psychology of Women* (1987) att det i ett makt över-perspektiv görs "normalt" att behandla de med mindre makt destruktivt för att dölja själva destruktiviteten i makt över-ordningen, och följaktligen att förhindra all rörelse mot jämlikhet. Marginaliserade grupper upplever ofta att de bemöts på ett kränkande sätt, och förminskas snarare än växer i möten med samhällets stödsystem och dess representanter (Kvinnoforum, 2002).

Kvinnoforum's empowermentmodell

Kvinnoforum (2001) har utvecklat en modell som beskriver kvinnors empowerment ur ett helhetsperspektiv. Modellen är inspirerad av Aronsson (1990).

Människors grad av empowerment kan beskrivas utifrån hur stort deras handlingsutrymme är, ett handlingsutrymme som begränsas av yttre och inre faktorer. Se illustrationen.

Cirklarna illustrerar det handlingsutrymme en människa har. Människor får olika handlingsutrymme kopplat till den makt de har tillgång till. Den yttre, streckade linjen (1) illustrerar det "ultimata" handlingsutrymme; det utrymme som individen eller gruppen kan påverka och vara aktör inom. Hur detta ideala utrymme ser ut för olika individer och grupper är svårt att definiera, därav den streckade linjen. Människan har också ett yttre, "objektivt" handlingsutrymme (2), som begränsas av faktorer som normer och attityder i samhället, men också brist/tillgång till faktorer som ses som rättigheter i samhället, t ex tillgång till studier, grundläggande ekonomisk trygghet, tillgång till dagisplats och liknande. Detta utrymme skapar olika förutsättningar för att kunna använda sin makt inom, makt att samt makt tillsammans. Det finns också ett subjektivt handlingsutrymme (3), vilket begränsas av individens/gruppens internaliserade bild av sitt eget värde och vad som är möjligt i det egna livet, baserat på normer i samhället och tidigare erfarenheter. Detta handlingsutrymme handlar om makt inom, dvs självförtroende och självkänsla, handlingsförmåga- att kunna skapa visioner, kunna identifiera mål samt kunna agera för att nå dessa. Det handlar också om medvetenhet om orättvis maktfördelning. Utseendet hos dessa cirklar är olika för olika individer.

Empowermentprocesserna är de processer som innebär ett tydliggörande av det ultimata, objektiva samt subjektiva handlingsutrymme. Det innebär också att människor blir alltmer aktörer inom sina handlingsutrymmen, och på så sätt påverkar hur gränserna för handlingsutrymme ser ut, vilket också innebär ett expanderande av handlingsutrymme. När människor utökar sitt handlingsutrymme ökar deras möjligheter att välja, och att "äga" sitt handlingsutrymme. Då är det också lättare att agera och vara subjekt i sitt liv, snarare än att reagera, och vara objekt.

Valet att genomföra en studie för att öka kunskapen om unga mammors situation utgår från ett gender- och empowermentperspektiv och kan ses som ett verktyg för deras empowerment. Ett

synliggörande av en utsatts grupps villkor, vilka deras behov och resurser är, samt ett tydliggörande av de samhällsstrukturer som inverkar på deras situation är en metod för att förbättra situationen för, och öka gruppen unga mammors empowerment.

De frågor studien velat besvara är följande: Vilka ekonomiska, praktiska och emotionella behov och resurser har unga mammor? Hur ser deras livssituation ut? Ambitionen har varit att ge en djupare förståelse av deras behov och resurser. Studien vill också särskilt belysa vilka behov av stöd och hjälp de har och får av socialtjänst och andra samhälleliga stödresurser. För att få svar på dessa frågor har frågor ställts om de unga mammornas boende, ekonomi och sysselsättning. Frågor har också ställts om vilket stöd de får från olika instanser i samhället, samt vilket bemötande de fått i kontakten med dessa. De unga mammorna har också beskrivit sitt stöd från närstående, och sitt sociala nätverk. Slutligen har frågor ställts som ska spegla den unga mammans välbefinnande, hälsa, självförtroende och framtidsbild. Gender- och empowerment har valts som teoretiska utgångspunkter i studien för att tydliggöra de unga mammornas livssituation, tillgång till olika slags makt att påverka sitt liv och sitt handlingsutrymme. Hur ser de på sig själva och sin situation? Hur ser deras självbild ut, och tro på sina möjligheter att påverka sin situation, sett ur ett makt inom-perspektiv, givet att de i ett makt perspektiv befinner sig långt ned på vårt samhälles värderingsskala? Hur begränsas unga mammors situation av ett makt över-perspektiv? Hur medverkar samhällets stöd till att möjliggöra deras makt att, makt med och makt inom?

2 Metodbeskrivning

För att få veta hur unga mammor i Stockholms län upplever sina emotionella, praktiska och ekonomiska behov och resurser genomfördes en kvalitativ intervjustudie. 30 slumpmässigt utvalda kvinnor som födde barn när de var 15 till 18 år intervjuades per telefon. Mammorna hade alla fyllt 18 år innan intervjutillfället.

2.1 Val av metod

En kvalitativ metod valdes för att genomföra studien. De intervjuade gjorde också skattningar av olika upplevelser, t ex upplevt bemötande och den egna hälsan. Semistrukturerade intervjuer har använts vid insamlandet av data. Öppna frågor ställdes, där intervjupersonerna fick tillfälle att ge sin egen bild av sin verklighet. Därefter har följdfrågor ställts, med avsikten att få information som belyser studiens frågeställningar. Valet av metod har gjorts för att både kunna lyfta fram de unga mammornas specifika upplevelser och reaktioner, men för att också kunna hitta mönster i materialet.

En ambition har varit att låta gender- och empowermentperspektivet genomsyra metoderna på följande sätt:

En studie kring unga mammors situation - ett empowermentverktyg. Att genomföra en kvalitativ studie med syfte att synliggöra unga mammors situation, deras behov och resurser samt att identifiera de strukturer som påverkar deras situation, är ett verktyg för empowerment i sig. Utsatta gruppers berättelser synliggör ofta sociala och kulturella arrangemang som medverkar till deras underordning (Walker, 2002).

Metoden stärkande i sig själv. Ambitionen med studien var att de som ingår skulle uppleva intervjun som ett tillfälle till självreflektion och som positivt stärkande, och inte ett tillfälle då de ses som utsatt offer. Intervjun skulle medföra reflektion kring den egna situationen och hur de skulle vilja ha det. Intervjufrågorna formulerades så att de sista frågorna gav utrymme för intervjupersonerna att själva formulera möjliga steg för att få det bättre i livet. Den sista frågan tog också upp ”vad är bäst med att vara mamma”, för att få en positiv slutkänsla i samtalet, och inte lämna intervjupersonerna i ett tungt frågeområde.

Kvinnorna är själva experter på sina liv. Kvinnorna är själva bärare av kunskap, och kan formulera sina egna behov och situation. Genom att delta i studien påtalades att kvinnorna skulle medverka till att formulera vilket stöd unga mammor behöver på en samhällelig nivå. Detta kan också upplevas som stärkande. Målgruppen har också deltagit i framarbetandet av själva studien, samt av frågorna. De frågeområden som använts har inspirerats av praktiskt arbete med målgruppen (Öppna förskolan för unga mammor på Xist), nätverk av praktiker kring målgruppen, tidigare studier samt i många samtal med unga mammor. Frågeområdena utvecklades i ett senare skede också i en fokusgruppdiskussion med unga mammor. Dessutom gjordes två pilotintervjuer med enskilda unga mammor. Deltagarna i fokusgruppen och pilotintervjuerna kom från Xists öppna förskola.

Kvinnors situation behöver ses ur ett helhetsperspektiv. För att förstå kvinnors situation behöver ett helhetsperspektiv användas, många faktorer samverkar när det gäller hur den egna

livssituationen upplevs. Ambitionen i studien har varit att visa hur de unga mammorna upplever sin situation ur ett helhetsperspektiv. Frågorna har tagit upp de unga mammornas ekonomi, boendesituation och sysselsättning. De tar också upp vilka av samhällets stödinstitutioner de unga mammorna haft kontakt med, och hur de blivit bemötta i dessa möten. De unga mammorna har också fått beskriva sitt stöd från närstående. Slutligen har de fått beskriva sitt välbefinnande, uttryckt i självförtroende som individ och som mamma, hälsa, möjligheter till egen tid. De har också beskrivit svårigheter och glädjeämnen som mamma, egna möjligheter att påverka sin situation samt framtidsplaner. Samtliga frågor finns att läsa i bilaga 3.

2.2 Intervjugrupp

30 slumpmässigt utvalda kvinnor som födde barn när de var 15 till 18 år intervjuades. Mammorna är alla bosatta i Stockholms län. För att få kontakt med kvinnorna köptes adresserna från ett offentligt register genom Adresskompaniet, som tillhandahåller adressuppgifter. Namn, födelseår, adress och telefonnummer på de unga mammorna beställdes. De adresser som beställdes var kvinnor födda 840101 tom 821231, som fått barn när de var 15 till 18 år. Mammorna hade alla fyllt 18 år när studien genomfördes. Totalt fanns vid intervjutillfället 187 mammor i den åldern i Stockholms län.

För att kunna nå de unga mammorna var det bland mammor med befintligt telefonnummer som det slumpmässiga urvalet gjordes.

Av de kvinnor som intervjuades var tre 15 år när de fått barn, tio var 16 år, sexton var 17 år och två var 18 år när de fick barn. (De senare mammornas ålder överstiger egentligen åldersurvalet, men fanns med i adressregistret och togs med då deras uppgifter inte påverkat resultatet i särskild riktning). Fem mammor hade invandrarbakgrund.

2.3 Urval och bortfall av intervju personer

Kvinnor som fått barn när de var 15 till 18 år valdes ut. 15 år valdes som undre gräns. Det händer att tonåringar får barn innan 15 års ålder, men det är sällsynt, (tonåringar under 15 år föder ca 2-4 barn i Sverige per år) och det bedömdes kunna vara alltför känsligt att lyfta fram dem pga möjligheten att de skulle kunna bli igenkända genom intervjuerna. 18 år sattes som en övre gräns då tonåringar under 18 år fortfarande är minderåriga och deras föräldrar försörjningspliktiga, vilket bl a innebär att de inte automatiskt har möjlighet att få socialbidrag.

Intervjugruppens representativitet kan påverkas bl a av det faktum att intervju personerna valdes ur den grupp som hade uppgift om telefonnummer på det köpta adressregistret. Orsaken till att personer inte har ett telefonnummer kan vara att man fortfarande bor hemma hos föräldrar och att abonnemanget står på en förälder med annat efternamn, att man sambor med någon som har abonnemanget skrivet på sig, har hemligt telefonnummer eller att telefonabonnemang saknas helt. Många har idag enbart mobiltelefonnummer. De adresser som Adresskompaniet levererar brukar vara telefonnummersatta till ca 60-70 %, beroende på målgrupp. I denna studie var 46% telefonnummersatta. Detta skulle kunna innebära att studien representerar ett lägre antal mammor som bor hemma hos de egna föräldrarna än gruppen unga mammor som helhet. Eventuellt representeras också färre mammor som av ekonomiska skäl inte har tillgång till telefon, och därför inte nåts genom studien.

Initialt skickades 30 brev ut, för att inbjuda till deltagande i studien. Allt eftersom skickades fler brev ut, då flera kvinnor som fått utskicket av olika anledningar inte kunnat intervjuas. Två mammor sade nej till deltagande pga tidsbrist. Sex mammor som fått brev kunde inte delta pga av att de inte talade svenska. Resterande mammor gick av okänd anledning inte att nå trots många försök per telefon. Totalt skickades 58 brev ut. Enligt Adresskompaniets erfarenhet är det ett ovanligt högt deltagande jämfört med andra enkät- och intervjustudier de levererat adresser till.

Inom ramen för denna undersökning fanns inte möjlighet att undersöka de icke-svensktalande unga mammornas situation. Att sex av 58 kvinnor inte kunnat delta i studien pga att de inte talar, eller talar mycket bristfällig svenska, kan tyda på att en stor grupp unga mammor har särskilda behov som borde tas upp i framtida undersökningar.

2.4 Intervjuer –genomförande

Till de kvinnor som valts ut skickades ett brev (bilaga 1) som presenterade bakgrund och syfte med studien, samt presenterade intervjuarna. I brevet bifogades de frågor som skulle ställas under intervjun (bilaga 2), och kvinnorna ombads läsa igenom materialet innan intervjutillfället. Detta för att kvinnorna skulle kunna ta ställning till om de ville delta i intervjun, men också för att starta en tankeprocess kring frågorna. Frivillighet och anonymitet betonades.

Intervjupersonerna delades upp mellan intervjuarna, och kontaktades sedan per telefon. Vid telefonsamtalet presenterades syftet med studien, intervjuaren samt det planerade användandet av studien. Den intervjuades anonymitet betonades. Sedan bokades en tid in för själva intervjun. I vissa fall genomfördes intervjun i samband med det första telefonsamtalet, om det var ett lämpligt tillfälle för kvinnan.

Intervjuerna genomfördes ofta på kvällar, då barnen sov, eller på dagtid om barnet var på dagis. Ibland var barnet vaket. Det var mycket vanligt med ombokningar av intervjutiden då ett barn blivit sjukt, ett ärende dykt upp eller att livet på andra sätt kört ihop sig. Ibland blev intervjuerna mer kortfattade pga att ett barn sökte uppmärksamhet.

Intervjuerna varade mellan 35 minuter och 1 timme och 30 minuter. De allra flesta intervjuerna varade ca 45 minuter.

Innehållet i intervjuerna skrevs ned under intervjuns gång. Därefter bearbetades materialet genom att frågorna sammanställdes tema för tema, och analyserades. Intervjuerna bearbetades också som helheter, och svaren jämfördes mellan intervjupersoner. Ett särskilt fokus sattes på de unga mammornas boendesituation, dvs om de bodde ensamma med barnet, eller om de bodde tillsammans med pappan eller de egna föräldrarna. Resultaten analyserades också för att se om de unga mammorna med invandrarbakgrund skilde sig från övriga gruppen. Någon sådan tydlig skillnad kunde inte ses i materialet. De citat som valts har tagits med för att tydliggöra skillnader och olika erfarenheter från de unga mammorna, men också för att tydliggöra och framhäva tendenser i studiens resultat.

2.5 Forskningsetiska reflektioner

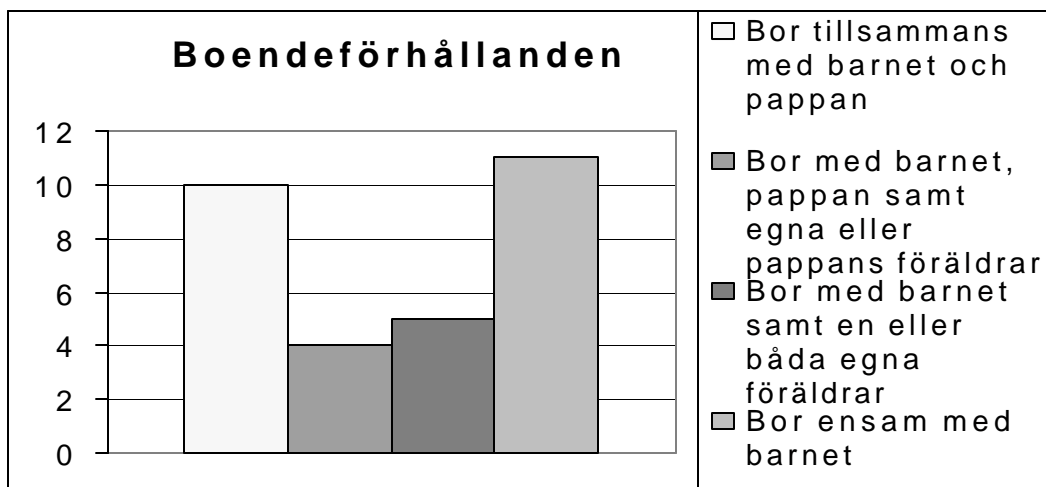
De kvinnor som intervjuades garanterades anonymitet både i det brev som skickades ut, vid bokningstillfället av intervjun, liksom vid intervjutillfället. Det betonades också att deltagandet var frivilligt. I presentationen av intervjumaterialet används inga av de intervjuades namn. I de citat som används, används ibland ett barns namn. Det är ett påhittat namn, och inte något av de intervjuades barns namn. Ibland har också detaljer i citaten ändrats, för att intervjupersonen inte ska kännas igen.

En ambition med upplägget av frågor var också att intervjumetoden skulle vara stärkande i sig själv. Viktigt var att ta ansvar för intervjupersonerna och inte lämna dem mitt i en diskussion där svårigheter i livet dominerade. I slutet av intervjuerna lämnade intervjuarna också telefonnumret till Stadsmissionens familjeterapeuter, dit de enligt överenskommelse med Stadsmissionen kunde ringa om de hade behov av samtal kring sin situation.

3 Unga mammors röster - resultatredovisning

Resultatredovisningen har fyra huvudområden. Den första delen tar upp mammornas situation när det gäller boende, ekonomi och sysselsättning. Den andra delen tar upp samhällets stöd, samt det bemötande de unga mammorna upplevt i kontakten med detta. Den tredje delen tar upp stöd från närstående. I den fjärde delen diskuteras den unga mammans välbefinnande och framtidsbild. Ett särskilt fokus har satts på om skillnader i resultat finns när det gäller ensamboende mammor, mammor som bor med barnet och egna föräldrar, sambos som har eget boende eller sambos som bor hos föräldrar. De gånger väsentliga skillnader finns redovisas dessa, annars nämns de inte.

3.1 Boende, ekonomi och sysselsättning

Boende

Tabell 1: De unga mammornas boendeförhållanden

Många av de unga mammorna har flyttat runt och bott i flera olika bostäder sedan deras barn föddes. Av de mammor som levde ensamma med sina barn hade några bott i egen lägenhet hela tiden, men flera hade bott hos egna eller barnets pappas föräldrar innan de skaffat egen bostad. Några har flyttat runt och bott hos mormor, mamma, pappa, och olika kamrater innan. En av mammorna hade flyttat ofta under de första åren av sitt barns liv. Hon berättade att när hon separerade från barnets pappa kunde hon inte skaffa en egen bostad. Däremot fick hon genom socialtjänsten plats på ett mödrahem. Där fick hon stanna i nästan 2 år och fick därefter till sist plats på ett utredningshem, där hon bodde kvar i 6 månader. Mamman bor nu i en egen bostad tillsammans med barnet. Eftersom mödrahemmet låg avsides förlorade hon under tiden där kontakten med sin familj, släkt och vänner. Hon beskriver i följande citat hur hon upplevde de första åren i sitt barns liv:

När jag bodde på mödrahemmet kunde jag inte gå i skolan. Mitt barn påverkades negativt av att det kom och gick nya människor omkring oss hela tiden. Socialtjänsten bollade med mig som en sak, och hotade att ta mitt barn ifrån mig. Totalt var jag tvungen att bo på 13 olika ställen under 3 år, allt ifrån institutioner till mor- och farföräldrar.

En annan mamma som fick placering i en jourfamilj genom socialtjänsten, beskriver sin situation i följande citat.

Mor och far slängde ut mig när jag var i fjärde månaden. Jag mådde mycket dåligt under graviditeten. "Det är som det är". Jag hade inget stöd från någon i början av graviditeten. Bara jourfamiljen, men de kontrollerade mig mycket starkt. Socialen hotade att ta barnet ifrån mig. Jag bodde mycket dåligt och trångt. Jourfamiljen tjuvlyssnade på mig och kontrollerade mig hela tiden. Nu bor jag hos mamma, men jag vet inte hur länge. Jag måste kanske bo på hotell. Det känns väldigt otryggt. Jag är rädd för att jag har hamnat i en beroendeställning till min mamma.

Av de mammor som levde tillsammans med barnet och barnets far bodde alla i egen bostad. Hälften hade haft eget boende sedan barnet föddes. Övriga hade bott hos den unga mammans eller faderns föräldrar innan de fått egen bostad. De flesta mammorna som under tiden för intervjun bodde i egen bostad sade att de upplevde det svårt att bo hos föräldrarna innan de fick den egna bostaden.

Det var jättejobbigt att bo hos mina svärföräldrar, vi kom inte bra överens och det var bråk hela tiden. De öppnade mina brev och tjuvlyssnade. De var jättestränga och hade synpunkter hela tiden.

Det var jobbigt att bo hos mamma. När barnet vaknade på nätterna var det svårt att smyga och vara tyst så att jag inte väckte mina småbröder.

En av mammorna som flyttat runt mycket beskrev att det var svårt att bo på många olika ställen med barnet och att det skapat en känsla av rotlöshet, oro och otrygghet.

Det har varit jättejobbigt och otryggt att inte ha någonstans att bo. Jag har bott i en väska.

De flesta mammor som bodde i egen bostad sade att de har upplevt det boendet positivt
Det är jätteskönt att ha egen bostad. Jag tycker om friheten och ingen lägger sig i matlagning, städning, disk osv.

Jag bodde hos mina föräldrar förut. Det var trångt eftersom de har så många barn. Det var jättejobbigt. Det är mycket bättre nu och jag vill inte flytta till mina föräldrar igen.

De mammor som bodde med sin mamma/sina föräldrar har bott där hela tiden efter barnets födelse.

Min familj är väldigt "tätt". Det har varit jättepositivt och att bo hemma. Jag har fått hjälp med ekonomi, barnvakt samt mycket stöd och råd i övrigt.

Det är bra att bo hemma för jag får mycket hjälp, men det skulle vara bra med eget boende också. Jag vill flytta hemifrån för att föräldrarna skall få det bättre ekonomiskt, det blir ekonomiskt tungt för dem när jag bor hos dem.

Ekonomi

Ekonomi var ett område som de allra flesta mammor tyckte var problematiskt. De flesta mammor har sedan barnet föddes försörjt sig och barnet på en kombination av följande komponenter: Föräldrapenning, barnbidrag, pappans lön, egen lön, underhållsstöd, bostadsbidrag, socialbidrag, studiestöd, föräldrars eller mor/farföräldrars bidrag.

När det gäller sysselsättning hade idag fyra mammor arbete. 15 mammor studerar, medan fem mammor är arbetslösa. Fem av mammorna har fortfarande föräldrapenning, medan en mamma är sjukskriven med sjukpenning.

När det gäller försörjning uppgav åtta mammor att familjen klarat sig på föräldrapenning, barnbidrag, studiebidrag och egen lön hela perioden, dvs utan särskilt ekonomiskt stöd från familj eller samhälle. Ingen av dessa var ensamboende. Två mammor hade hunnit jobba innan de blev gravida, och hade en hög föräldrapenning, de övriga fick garantibeloppet, dvs 60 kr /dag (1800/månad). Nio mammor uppgav att de hade huvudsaklig försörjning genom socialtjänsten. Sju av dessa är ensamboende. Ytterligare nio har haft en del av försörjningen från socialtjänsten. En mamma försörjer sig och barnet på mannens lön. I de övriga fallen räcker inte föräldrapenning, studiebidrag eller sjukpenning till för att försörja familjen, utan olika bidrag eller ursprungsfamiljens försörjning täcker upp kostnaderna. 10 mammor uppgav att de egna eller mannens föräldrar hjälpte till ekonomiskt, ibland genom ett billigare boende och mat i föräldrarnas bostad, ofta med pengar till det barnet behövde, eller med lån av pengar ibland. Tre mammor uppgav att far/morföräldrar bidrog till ekonomin.

Sju av mammorna uttrycker sig i någorlunda positiva ordalag på frågan om "Hur ser din ekonomiska situation ut". Inga av dessa var ensamboende. Åtta mammor kunde också spara pengar varje månad (samma mammor som uttryckte sig positivt om den ekonomiska situationen i sex av fallen.) En mamma som uttryckte sig positivt hade ett förbehåll, hon tyckte de hade det bra ekonomiskt, men hon tyckte det var jobbigt att hon själv inte hade någon inkomst, och därför måste be mannen om pengar.

Resterande mammor tyckte det var svårt, i många fall mycket svårt. Svaren gick i tongångar som "*Det suger*", "*Det är mycket svårt*", "*Finns inte mycket att göra*". En kvinna skulle separera och såg väldigt mörkt på möjligheterna att klara sig ekonomiskt. Ett par mammor hade det jobbigt med barnets pappa, och ville egentligen separera, men hade svårt att genomföra det pga ekonomin.

Har inte mycket att röra mig med, det går runt precis. Pinsamt att leva på socialbidrag. Skulle vilja försörja mig själv. Har en känsla av att det är sociala som köper barnets kläder.

Flera som bodde hemma fick ekonomisk hjälp från föräldrarna och vissa tyckte ibland det var jobbigt. En mamma som bodde med barnet hemma hos den egna mamman hade en extra svår situation nu när den egna mamman var sjuk och hade låg inkomst.

Mammorna gjorde en skattning av hur nöjda de var med sin försörjning, från 1-5, där där 1 var *mycket missnöjd*, 5 var *mycket nöjd*. Skattningen av den egna försörjningen stämde väl överens med hur mammorna tidigare uttryckt sig om den ekonomiska situationen. En mamma skattade

den som 5, mycket positiv, och sju skattade den som 4. Därefter fanns sju mammor som skattade sin försörjning som 3, tio mammor skattade den som 2, och fem mammor skattade den som 1. En mamma uttryckte det så här:

Ja, hur jag klarar mig är väl 3-4, men om jag tänker på hur jag skulle vilja ha det är det egentligen 1. Jag skulle vilja klara mig själv, utan soc.

På frågan om det fanns saker de tyckte de behövde, men inte hade råd med, hade alla utom fem något de inte hade råd med. Några kunde få hjälp från föräldrar om det krisade. De flesta tyckte att de hade det de behövde till barnet (dock inte alla), men att de saknade mycket till sig själv. Kläder till sig själv var ett vanligt tema.

Barnet har det bra, men det är inte bra för mej. Jag har ett par skor, det funkar. Det måste bli så.

Att kunna gå och klippa sig och göra något extra själv eller med pojkvännen kom också upp, nöjen som bio, museum, eller att "kunna köpa en fin köttbit". Flera ville också kunna göra det fint i lägenheten. Någon hade lånat mycket av sin mamma, (soffa, säng, köksbord, dammsugare) som denna nu ville ha tillbaka, och hade inte råd att skaffa nytt till sig själv. För flera var det ändå saker som: Kläder till barnet, leksaker, kunna gå och bada, göra roliga saker med barnet, att någon gång kunna köpa något nytt och inte alltid ärva, som de saknade.

De som kunde spara pengar sparade mellan 50 och 150 kronor i månaden. Några sparade till barnet, en mamma pensionssparade. En mamma kunde spara ibland "men jag får oftast ta de pengarna direkt".

Skolan

Fyra mammor har inte avslutade grundskolestudier. Två av mammorna hade hoppat av innan de blev gravida. Två av de fyra mammorna håller nu på att läsa in grundskolan, de andra två tror att de inte ska göra det.

Jag hoppade av skolan en månad innan jag blev gravid, för jag orkade inte. Jag vet inte om jag ska plugga igen, tror inte det.

Nio mammor har inte avslutat gymnasiet, och ser det i dagsläget som osannolikt att de kommer att fortsätta studierna. Flera skulle vilja studera, men hänvisar till ekonomiska skäl som gör att de inte kan studera. Några tar också upp tiden som en hämmande faktor.

Jag har två år kvar på gymnasiet, men bestämde mig för att hoppa av, jag får inga pengar, har inte råd att plugga. Jag valde att jobba istället.

Tidigare läste jag in kärnämnen. Jag trivdes OK, men nu fungerar det inte. Skulle vilja gå i skolan, men det är så svårt att sitta på nätterna, är så trött, måste tvätta och fixa...

Tre av ovanstående hade hoppat av gymnasiet innan de blev gravida.

17 mammor läser nu på gymnasieskola, folkhögskola eller Komvux. Flera tycker att de fått ny motivation till att studera sedan de blivit mammor. Flera tycker att det blivit annorlunda att gå i skolan, att de vuxit ifrån dem som gått kvar i skolan och inte har barn:

Jag var skoltrött innan, betygen var sämre. Nu är jag mer motiverad. Jag har bättre resultat i skolan, men det är sämre socialt. Känner mej äldre, mer jämnårig med lärarna.

Jag är klar undersköterska, vill bli barnmorska, har alltid velat det. Familjen trodde inte jag skulle fortsätta plugga, ibland tänker jag att jag vill visa dom att jag klarar det.

Många tycker också att det är tufft att klara av sin situation med barn, studier och ett hem att sköta. De som är ensamstående och har lite stöd från anhöriga får en svår situation:

Nu läser jag på folkhögskola, läser in grundskola och gymnasiet. Det är jobbigt eftersom jag är själv, om Lina blir sjuk måste jag vara hemma, och jag missar mycket. Det är svårt att sitta och plugga om nätterna. Jag känner att jag inte räcker till som jag skulle vilja, när jag kommer hem är jag trött, ska plugga, städa och leka med henne, jag är ofta grinig.

Några mammor uttrycker att de fått särskilt stöd för att fortsätta studierna .

Det var kuratorns förtjänst att jag fortsatte (efter mammaledigheten). Saknar kuratorn från skolan som jag träffade ofta då, hon var mycket bra.

En mamma tycker att skolan bemött henne negativt då hon var där för att visa upp sitt barn, och vill själv inte börja igen:

De ville inte att jag skulle vara i skolan efter att Simon föddes. Jag var där för att hälsa på, de tyckte jag påverkade eleverna att skolka. De var negativa till mej, fick träffa rektorn. Känner ej för att gå till skolan.

En kvinna som studerar, upplever att familjens hemlandskultur i viss mån hindrar henne:

I vår kultur ska kvinnan inte jobba, han blir rädd när jag säger jag ska fortsätta plugga, han är rädd att förlora mej, och uppmuntrar mig inte.

Arbete

Fyra mammor har arbete. Utöver dessa arbetar tre mammor extra, parallellt med sina studier. En mamma har arbetat men blev uppsagd:

Jag har jobbat på restaurang, men fick sparken eftersom jag var mycket hemma med vård av barn. Nu är jag arbetslös.

Några mammor söker jobb. En mamma håller på att göra en utredning med arbetsförmedlingen för att se över hennes möjligheter. Två mammor har gjort arbetsplatspraktik. En mamma tyckte att arbetsförmedlingen gav för lite information, och tyckte inte handläggarna bemötte henne bra:

De trodde inte att vi ville ha jobb, sättet kunde ha varit annorlunda.

Flera drar sig för att söka jobb:

Jag har inte börjat söka. Känns tungt, är rädd att få ta skitjobb

3.2 Samhällets stöd och bemötande

Socialtjänsten

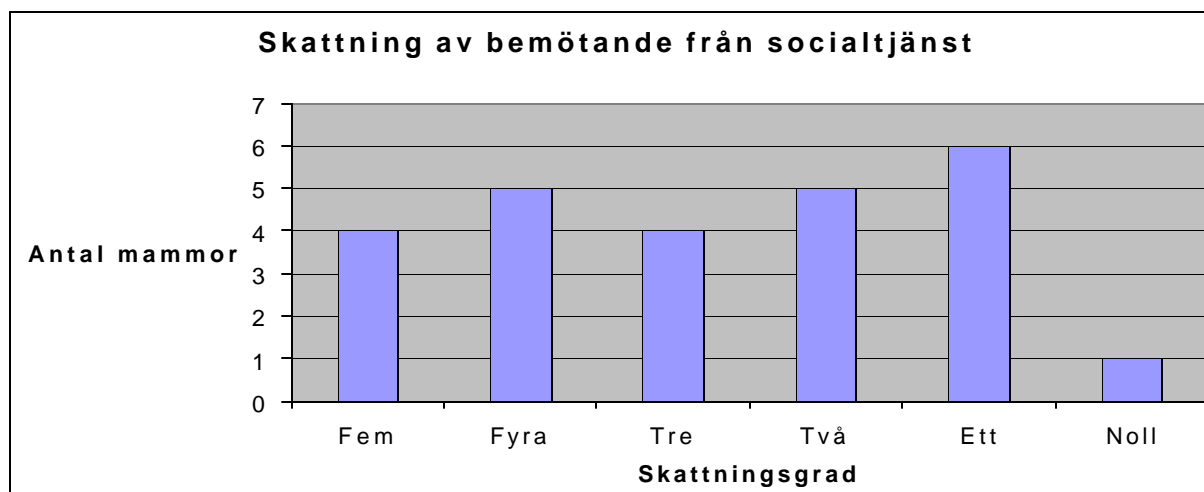
10 mammor har aldrig haft någon kontakt med socialtjänsten. Av de övriga har två haft kontakt vid ett enstaka tillfälle, och därefter inte haft något behov. De resterande 18 uppgav att de haft hjälp med ekonomiskt stöd under en period som var längre än 10 månader, samtalsstöd för egen del, samtalsstöd tillsammans med barnets pappa, hjälp med förtur till dagis, stödboende, förtur till bostad. Ingen mamma nämnde kontakten med familjerätten, som samtliga torde haft kontakt med i sambande med fastställandet av faderskapet. Ingen särskild fråga ställdes heller om detta i intervjun, vilket i efterhand kan ses som relevant att göra. Nio mammor har haft socialbidrag som huvudsaklig inkomskälla ända sedan barnet föddes. Sju av dessa var ensamstående.

Jag har fått från soc sedan graviditeten, då fick jag fullt därifrån. Nu får jag mindre pga andra bidrag, har bara till hyran från soc.

För de flesta är det så att socialförsäkringssystemets ersättning inte räcker till. En mamma kommenterar sin föräldrapenning:

Ja det här med pengar! 1800:- är inte lätt att leva på. Man blir tvingad att gå till soc.

Upplevt bemötande hos socialtjänsten

Tabell 2: Skattning av upplevt bemötande från socialtjänsten, där 5 är mycket positivt, och 1 är mycket negativt.

Flera mammor skattade bemötandet hos socialtjänsten olika för olika kontaktpersoner. Skattningen av bemötandet var ibland men oftast inte satt i relation till den faktiska hjälp man fått från socialtjänsten, utan speglade snarare förhållningssättet man blivit bemött med. En mammas kommentar till sina skattningar var:

Jag fick samma hjälp från två olika på soc, en höll på reglerna och hon var OK, hon bemötte en som en person. Den andra höll också på reglerna men hon var som en robot.

Den första personens bemötande skattades till 5, den andra till 2.

De som uttrycker sig positivt uppskattar bemötandet, att de bemött en "som en person", att de varit hjälpsamma och duktiga, men uttryckte också :

Hon hjälpte mig med allt, att få förtur till dagis, lägenhet.

Många uttrycker sig negativt om kontakterna med socialtjänsten. De tycker att "de varit jätteotrevliga", "de tror att de vet allting", säger "så här är det".

Soc tittar på en som om jag är en misslyckad, de ska väl kunna uppmuntra och hjälpa, de gör inte det, de ser ner på en".

Jag vill att soc ska få veta att det är jobbigt...vad jag än gör blir det fel.

Många tycker att det varit svårt att få hjälp, att det är en kamp hela tiden för att få hjälp. "Verkar som om de inte vill att man ska få stöd", "Om du behöver hjälp, soc gör det svårt för dej", "Känns som om man ber om pengar ur deras egen plånbok". Någon tycker att det alltid krånglar, att pengarna försenas och att det ibland lett till försenad hyresbetalning, och känner stor oro för det.

Några mammor tycker att socialtjänsten uttryckt "hot" om att deras barn ska tas ifrån dem.

Flera hade haft kontakt med socialtjänsten redan innan graviditeten. Några tyckte att kontakten då varit mer positiv. Någon saknade den kontakten hon hade då, och önskade sig en kontaktperson som kunde stötta vid behov.

Kontakt med ungdomsmottagning

19 av 30 mammor hade kontakt med ungdomsmottagningen i samband med och vissa också efter graviditeten. Fem mammor skattade bemötandet som 5, mycket positivt. Fyra mammor uppskattade bemötandet till 4. Sju mammor skattade bemötandet till 3, ingen satte en 2:a, medan tre uppskattade det till 1. Det som uppskattades i stödet från ungdomsmottagningen var ofta ett utrymme att själva fatta beslutet om de skulle behålla barnet eller inte.

De tog en på allvar, försökte hjälpa till. Bra stöd.

Var bara 18 – de stöttade så mycket med småfrågor. Bra!

De som haft en negativ upplevelse av bemötandet på ungdomsmottagningen relaterade det till motsatsen - då kvinnan inte fått ett eget utrymme att ta ställning.

Hon ringer och bokar tid för abort, frågade inte vad jag ville.

Försökte övertala att göra abort, frågade inte vad jag ville.

Ett upplevt tvång att träffa en kurator upplevdes som negativt av någon. En mamma var upprörd för att personalen trots tystnadsplikt berättat för hennes mamma om graviditeten. En annan mamma tyckte inte hon blev tagen på allvar då hon trodde hon var gravid, medan man på ungdomsmottagningen inte trodde att hon kunde vara gravid. Hon fick senare graviditeten bekräftad på en annan mottagning.

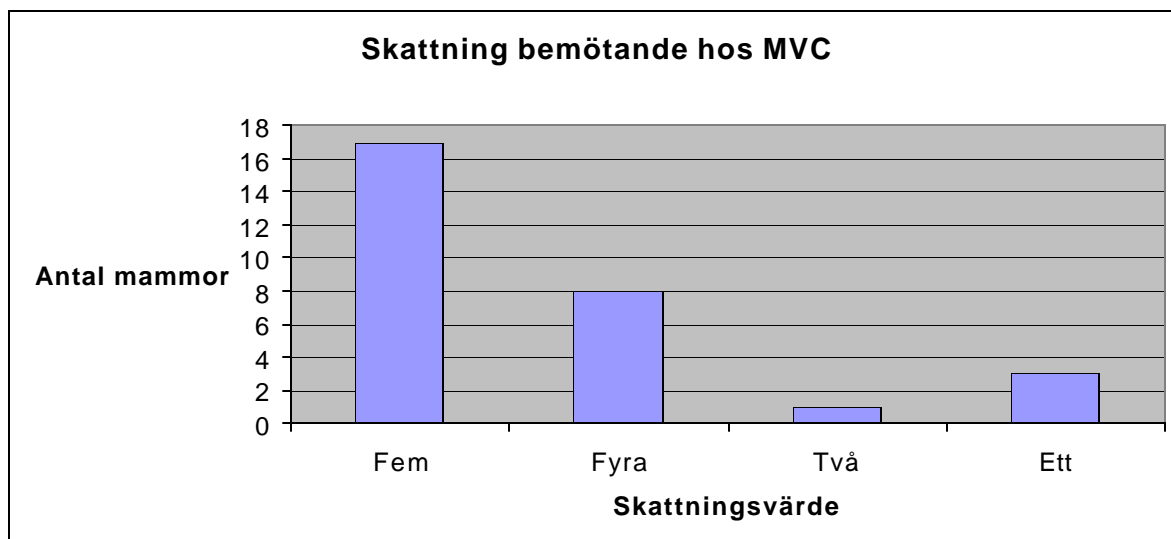
Två mammor som skattade bemötandet som positivt hade haft möjlighet att delta i en speciell grupp för unga mammor.

Vi träffades en gång i veckan med fem andra mammor, det var unga mammor under 18. Det var skönt att träffa andra, trodde jag var den enda unga. Vi träffas fortfarande.

En mamma beskriver det positiva stöd hon fick så här:

Första gången fick jag prata med kurator. Hade bara några dagar på mig att bestämma mig (om abort eller ej). Fick jättebra stöd, tips och råd. Hon stöttade mig att verkligen föröka tänka och känna efter, att ta ett eget beslut.

Kontakt med Mödravårdscentral

Tabell 3: Skattning av upplevt bemötande från mödravårdscentralen, där 5 är mycket positivt, och 1 är mycket negativt.

Alla mammor utom en, som istället hade kontakt med ungdomsmottagningen, hade kontakt med MVC. Av de mammor som varit missnöjda med kontakten, tyckte några att de fått ett dåligt bemötande då de direkt blivit föreslagna abort. En mamma tyckte att man inte tagit sig tid, och att informationen inte räckte till. De positiva kommentarerna om stödet från MVC är i majoritet. Många tycker att personalen varit *”jättetrevlig och hjälpsam”*, att de *”fått bra kontakt”*, *”mysig miljö”*. Flera tyckte att personalen ansträngt sig extra. En mamma fick enskild föräldrautbildning då pojkvännen ej ville delta i den ordinarie:

Jättesnälla, de berättade allt som de fick veta på föräldrautbildningen

Fem av mammorna uttrycker att det varit positivt att deras ålder inte varit i fokus vid kontakten med MVC:

De behandlade mej som om jag vore vuxen... de var förstående fast jag var så ung.

Ingen kommenterade på ett dåligt sätt ålder, ingen särskild behandling.

Föräldrautbildning

15 mammor har inte deltagit i någon föräldrautbildning. Något fler av de ensamstående samt mammor som bor med barnet och egna föräldrar har inte deltagit. Två mammor har inte deltagit pga att barnet fötts tidigare än beräknat, och därför har de inte hunnit delta. En mamma hade fått innehållet i föräldrautbildningen genomgången för sig och pojkvännen av barnmorskan på MVC, då pojkvännen inte velat delta i den vanliga utbildningen. Flera verkar osäkra på om de deltagit eller ej, men lutar åt att de inte deltagit.

Sex mammor som deltagit ger föräldrautbildningen högsta skattningen, 5. Tre gör skattningen 4. Fyra av dessa nio gör samtidigt en hänvisning till att de deltagit i en grupp där alla eller några av de andra mammorna varit unga.

Några andra unga mammor var med, det var en blandad grupp. Skönt att komma dit och träffa andra.

En femte mamma som ger högsta betyget säger samtidigt:

..men alla andra var äldre, jag var inte med i diskussionen.

Fyra mammor ger skattningen 3, och två mammor ger skattningen 2. Fyra av dessa kommenterar sina skattningar med att de inte känt sig hemma i gruppen pga att de andra mammorna är så mycket äldre.

Jag var med två gånger. Det var intressant, men alla kände varandra innan, alla var äldre.

Bemötande BB

De flesta mammorna upplevde vistelsen på BB och bemötandet från personalen som positivt. 14 mammor skattade bemötandet till 5, åtta till 4, fyra till 3, en till 2, tre till 1. En mamma säger om sin skattning, 5:

Skulle gett mer om det fanns, de var jättegulliga.

Flera upplevde att de av BB-personalen blev väl behandlade, och många uttrycker det i termer kring sin ålder.

De var normala, såg mig inte som ett barn. De behandlade mig som en vuxen. Jättetrevliga.

En mammas citat fångar flera andras upplevelser av BB:

Det var jättebra båda gångerna. Fick mycket stöd. De såg inte ned på mig , och jag fick allt stöd jag behövde, fick stanna längre, stannade 1,5 vecka på BB..det är jag jättetacksam för..'

Tre mammor kommenterar särskilt att upplevelsen på BB var positiv i termer av att "ingen såg ned på dem". Flera mammor antyder att de blivit positivt särbehandlade av personalen på BB för att de är unga mammor, och har uppskattat det.

En mamma har tagit situationen i egna händer när hon inte uppskattat bemötandet:

De som inte var bra sa jag till, och de kom inte tillbaka. Andra som var bra kom istället.

Några av dem som uppfattat bemötandet på BB negativt har också haft en svår förlossningssituation. Tre av dem som gjort en låg skattning, uttrycker att de tycker att andra tittat snett på dem, och relaterar det till sin ålder.

Jag fick hemska blickar från andra mammor och personalen...

Föräldragrupp

15 mammor har inte deltagit i föräldragrupp anordnad av BVC. Det var i sju fall mammor som inte heller deltagit i föräldrautbildningen. Tio av de som inte deltagit i föräldragrupp är ensamstående. Flera mammor säger att anledningen till att de inte deltog var att de andra mammorna i gruppen var så mycket äldre. En mamma som aldrig deltog uttrycker det så här:

Nej, jag visste att alla andra skulle vara äldre, jag skulle inte ha något gemensamt med dom.

Några mammor säger att de inte blivit erbjudna att delta, en mamma uppger tidsbrist som anledning till att inte ha deltagit. Flera säger bara att de inte varit med.

Av de som deltagit i en mammagrupp tycker de flesta att det varit positivt att delta. Tio mammor skattar deltagandet till 4-5. Av dessa kommenterar hälften den höga skattningen med att de deltagit i en särskild grupp för unga mammor.

Det var en ung mamma-grupp. Det var jättekul, vi hade samma problem, om bostad och pengar och så.

Jag kände som att en del av mig fortfarande var tonåring och ville vara ute, och en del ville bara vara med barnet hela tiden, det kändes konstigt. Det var skönt att träffa andra likadana.

En mamma som inte deltagit i en särskild grupp för unga, var från början misstänksam:

Först tänkte jag, det är ju bara en massa tanter, men nu är vi jättetajta. En är 25 år.

Flera mammor uppskattar också själva gruppen och aktiviteterna utan att kommentera åldern på de andra deltagarna.

Fem mammor skattat deltagandet lägre, mellan 3 och 0 (skattningsutrymmet var 1-5). Av dessa tar fyra upp ålder som den avgörande faktorn till att deltagandet varit negativt:

Det var bara äldre mammor med villa, bil, ekonomi och lycka...jag passade inte in. Det var stora skillnader. De var i 35-årsåldern.

Jag var sjutton och ett halvt, man fick inte yttra sig. De var äldre mammor, 30+ bara. Jag slutade snart.

Öppen förskola

20 av 30 mammor har aldrig deltagit i öppen förskoleverksamhet. En majoritet av dessa är ensamstående. Någon kommenterar detta med att det är många äldre, en annan säger att hon vet att det brukar vara så mycket skitsnack. De flesta ger ingen anledning till varför de inte deltagit.

Fyra mammor skattar deltagandet till 5, två skattar det till 4, en till 3. De som skattar i det intervallet gör det med hänvisning till att de deltagit i en grupp för unga mammor, eller att det varit en grupp med både yngre och äldre mammor.

Vi var med i en egen grupp för unga mammor. Det var superbra. Alla var unga - man har mer gemensamt då. Mer än 50% var ensamstående. Man har mer att prata om. Personalen hittade på roliga saker.

Det var på familjecenter med en ung mammagrupp - det var jättebra.

Tre mammor skattar den öppna förskolan som 1-2.

Det var värdelöst, alla kände varandra innan. Det var prat om huslån och sneda blickar. Innehållet var bra, men så stor åldersskillnad.

Det var äldre mammor. Jag har inte gått där så mycket. Jag tänker att de ser ned på en. Man måste prestera mycket bättre för att visa att man är en bra mamma. Man känner sig kritiserad. Ledaren är bättre, men hon pratar mer med de äldre. Hon pratar med en som ett barn, "lilla du" ungefär, nedlåtande. Men det är väl bättre när man lärt känna dom.

Kontakt med Barnavårdscentralen

Samtliga mammor utom en mamma har kontakt med BVC. Den mamman tycker att hon får bättre hjälp på Vårdcentralen. Också när det gäller BVC överväger de positiva kommentarerna, om än ej lika positivt som till MVC. 22 mammor skattar bemötandet från BVC till 4-5, fem till 3, en till 1, medan två på eget initiativ ger skattningen 0.

De som är negativa tycker att det är för mycket vikarier, för hög personalomsättning och för långa väntetider. En mamma saknar ett mer personligt bemötande när hon jämför kontakten med den BVC hon gick till i en annan svensk stad:

När jag går till dom, frågar de inte om jag mår bra eller hur jag har det, de tar bara proverna, sen går vi.

Mycket otrevlig person. Misstänksam, kollar barnen och misstänker oss, kritiserar. De pikar om hur mycket jag gör fel.

De positiva kommentarerna överväger. Många mammor verkar uppskatta kontakten med BVC mycket. *"Allt är bra, inget är dåligt". "de har ställt upp mycket, det är en speciell sköterska. Massor med rosor!" "De hjälper alltid till".*

Här finns både positiva och negativa kommentarer relaterade till mammornas ålder. *"De tror att man inte kan något bara för man är ung". "..kan lita på att de ej särbehandlar pga ålder".*

Kontakt med Vården

Åtta mammor har haft kontakt med husläkare. En mamma uttryckte att hon inte visste vad en husläkare är. Av de mammor som haft kontakt hade två mammor positiva kommentarer till läkaren, de andra hade inga kommentarer kring mötet med läkaren.

När det gäller akutvård hade 16 mammor haft anledning att kontakta den. Skattningarna var positiva, Nio skattade bemötandet som 4-5, , sju som 3-4. Kommentarna varierade från *"trevliga, förklarar bra"*, till *"ok, men inte jättetrevliga, A var väldigt väldigt ledsen, vi åkte in i panik, de var lite nedvärderande, din tönt ungefär, du borde förstått att det bara var ont i halsen"*.

3.3 Stöd från närstående

Stöd tiden efter graviditetsbeskedet och under förlossningen

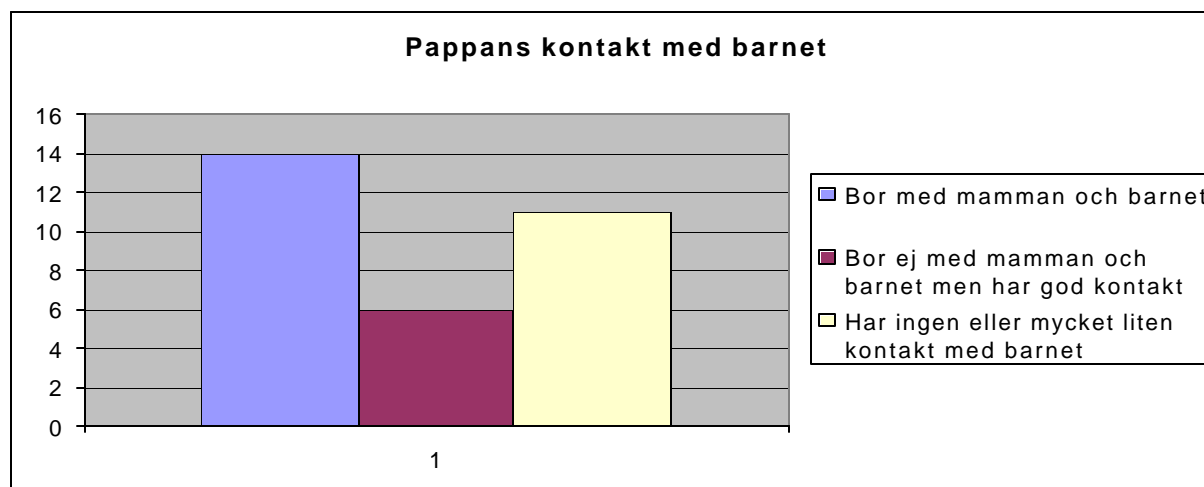
Sexton av mammorna tyckte att de fick stöd från sina föräldrar tiden kring graviditetsbeskedet. Några mammor nämnde att även pappans familj stöttat dem. Många av dessa mammor beskrev att den egna familjen, ofta inkluderande syskon, varit ett stöd. Elva mammor beskrev att också vänner/kamrater varit stöttande. Få mammor nämnde själva spontant barnets pappa i detta sammanhang, men några sade att han stöttat dem. En av mammorna sade att hon saknade stöd från barnets pappa och en mamma sade att hon saknade stödet från vänner.

Fem av mammorna sade att de inte fick något stöd från sina föräldrar, dessa mammor hade inte heller något stöd från vänner. Två av mammorna sade direkt att de saknade stöd från sin mamma. Dessa mödrar hade däremot stöd från vänner, barnets pappa och barnets farmor. En mamma sade att hon saknade stöd från alla, framför allt från sin familj och den senaste tiden från pojkvännen. Några vänner hade hon inte heller kvar.

Bland de mammor som idag bor tillsammans med barnets pappa eller tillsammans med sina egna föräldrar, var barnets pappa var med på alla förlossningar utom en. Många mammor beskrev det positiva i att pappan varit med. I det fall som pappan inte var med på förlossningen kom paret kom från ett annat land, i vilket pappan befann sig vid tidpunkten för födelsen. En annan mamma med invandrabakgrund berättade att både hennes man och svärmor var med på förlossningen trots att det stred mot deras traditioner. Hon förklarade att de trivdes i Sverige och att de ville leva som svenskar nu. I de flesta fall var även barnets mormor eller farmor närvarande som stöd.

På de ensamboende mammornas förlossningar var pappan med på endast hälften av förlossningarna. Då var ofta barnets mormor eller farmor samtidigt med. På de förlossningar när inte barnets pappa var med var barnets mormor eller farmor närvarande som stöd.

Relationen till barnets pappa

Tabell 5: Pappans kontakt med barnet

14 av 31 pappor (en mamma hade barn med olika fäder) bor tillsammans med mamman och barnet. 17 pappor bor inte tillsammans med sina barn. Sex av de papporna har ändå en god relation till barnet, och har ofta hand om det. 11 av 31 pappor har ingen eller mycket liten kontakt med barnet. Några hade separerat redan innan de fick besked om graviditeten och aldrig haft kontakt, flera pappor hade försvunnit tidigt i barnets liv. Några pappor missbrukade. Ett föräldrapar väntade på rättegång om vårdnaden av barnet, och mamman hade blivit hotad till livet av pappan. På frågan om "vad skulle du behöva för att fungera bättre som mamma", är det vanligaste svaret mammorna uppger, att de skulle behöva en pappa till barnet / mer stöd från pappan.

Mammorna gjorde en skattning av hur nöjda de var med relationen till barnets pappa, från 1-5, där 1 var mycket missnöjd, och 5 var mycket nöjd. Skattningarna av relationen till pappan hänger inte ihop med om mamman bor ihop med pappan eller inte. Flera tyckte att de har en bra relation till pappan fast de inte bor ihop eller har en relation, och skattar den mellan 3-5, men de flesta som saknar kontakt med pappan skattar den till 0 eller 1. De som bodde tillsammans med pappan skattade relationen till mellan 1 och 5.

Hur relationen till pappan förändrats efter graviditeten

Många av de mammor som inte bor tillsammans med barnets pappa, beskrev att relationen till barnets pappa försämrats efter graviditeten. Andra sade att kärleksrelationen tagit slut eller att det aldrig varit någon, men att de fortfarande är vänner till barnets pappa.

Vi hade en bra relation innan, nu pratas vi bara vid ibland. Han är lika gammal som jag (18 år) och visste inte vad han gav sig in i. Han och barnet har ingen relation alls, men han frågar om henne ibland. Jag får ingen hjälp med pengar

Vi har känt varandra i fem år och relationen tog slut efter tre månader. Vi pratar nu någon gång då och då. Bara ibland tar han hand om barnet. Han bryr sig, men är inte van att ha barnet.

Vi var tillsammans i fem år, han flyttade hemifrån för ett år sedan. Han ställde aldrig upp, han lämnade mig ensam i sin lägenhet utan telefon varje dag. Han var svartsjuk och hotfull och utövade makt och kontroll över mig. Jag och barnet fick inte gå ut så jag tappade mina kamrater. Han var aggressiv och kastade saker. När barnet sade att hon inte ville bo tillsammans med pappa längre förstod jag det allvarliga i situationen och beslutade mig för att vi skulle flytta isär. Idag är vi vänner igen och det är bra för barnets skull.

Vi hade inte så mycket kontakt förut och jag trodde inte att han skulle ställa upp. Men han ville verkligen ställa upp så vi har en jättebra relation nu. Det är självklart för honom att barnet skall vara hos honom. När barnet var ett halvår började det sova över hos honom

Av de mammor som lever tillsammans med barnets pappa sade ca hälften att relationen blivit bättre efter graviditeten. De beskrev att relationen förbättrats i termer av mognad, stabilitet, allvar och trygghet.

Vi hade varit tillsammans i fem månader innan jag blev gravid, men det var inget riktigt förhållande. Nu är det bättre och vi har kommit varandra närmare. Jag har svårt att tänka mig att barnet gör att man glider ifrån varandra. Vänskapen blir starkare allt efter tiden med barnet. Vi har ordnat barnvakt när det blivit trist att vara hemma.

Flera av mammorna som lever tillsammans med barnets pappa tyckte inte att relationen hade blivit varken bättre eller sämre. Relationen hade varit bra från början. Några mammor nämnde dock att de har mindre tid för varandra nu.

Relationen har inte förändrats så mycket. Vi har varit så nära varandra länge innan. Vi är inte ute och festar. Vi blev vuxna på en gång. Vårt liv går ut på att vara med familjen och vi har fått andra värderingar. Ibland går vi varandra på nerverna förstås.

Av de mammor som bor tillsammans med barnets pappa och några av föräldrarna var det fler mammor som tyckte att relationen till pappan försämrats, än i gruppen sambos som bodde själva. I ett av fallen hade pappan nyligen flyttat och slutat att höra av sig. Några av mammorna uttryckte att det blivit svårigheter i kärleksrelationen, men att de fortfarande är vänner och bor tillsammans.

Vår relation är sådär idag. Vi har ingen tid tillsammans. Vi kämpar och pluggar.

Flera mammor tog upp frågan om arbetsfördelning i hemmet som en svårighet.

Det går bra, men jag gör läxorna på kvällarna när jag är jättetrött. Jag ska laga mat, diska, sen göra läxan. Killen jobbar så mycket. Jag gör allt, han gör nästan inget.

Relationen till ursprungsfamiljen

De flesta mammorna tyckte att de hade en mycket bra relation till sin ursprungsfamilj. Mammorna uppmanades att skatta med en siffra 1-5 hur nöjda de var med relationen till ursprungsfamiljen. Majoriteten skattade relationen med 4-5, några med 3 och endast 2 mammor skattade relationen med 1-2.

För 10 av de 11 ensamboende mammorna har relationen till föräldrarna, framför allt till mamman, blivit bättre efter barnets födelse. Mammorna beskrev att de blir mer behandlade som vuxna personer med ansvar nu.

Relationen har blivit bättre. Jag stod inte min pappa så nära förut, nu kommer han minst en gång per månad och hälsar på. Han ringer ofta och tycker att det är kul med barnet. Han hjälper mig med pengar, kläder, barnsäng, vagn och så. Relationen till mamma har också blivit bättre och vi kommer bra överens. Vi bråkar inte och vi bor inte under samma tak

Relationen till min mamma har blivit bättre. Förut såg hon mig som en liten "skitunge", jag var bråkig förut. Nu har jag lugnat ner mig. Jag får bra kontakt med och stöd av mamma. Vi har inte tid att bråka mer.

Bland de mammor som bor tillsammans med barnets far sade hälften att relationen till föräldrarna blivit bättre.

Jag har fått en närmare relation till både pappa och mamma, framför allt till pappa. Jag har bott hos mamma. Vi pratar i telefonen varje dag och hon säger vad jag skall göra och jag gör det. Vi har kommit varandra närmare nu.

En av ovanstående mammor sade att relationen till de egna föräldrarna blivit sämre därför att de lägger sig i för mycket. Relationen till barnets pappas föräldrar hade däremot blivit bättre. För de övriga mammorna var situationen oförändrad.

Vännerna

Under intervjuerna framkom att många mammor förlorat kontakten med sina gamla vänner. De har inte samma livssituation i och med att barnet tar så mycket av de unga mammornas tid, och de är inte längre så intresserade av att gå ut och festa. Samtidigt uttrycker många en ambivalens, att de också skulle vilja vara ute och vara som andra tonåringar. Vissa unga mammor får nya vänner, men inte alls alla. Det faktum att väldigt få unga mammor deltar i aktiviteter som föräldragrupper och öppen förskola pga av att de inte känner sig hemma bland de äldre, minskar också de unga mammornas möjligheter att knyta nya sociala kontakter med andra mammor.

De flesta mammor skattade de befintliga vännerna högt. Majoriteten av mammor hade 1-3 nära vänner och nämnde att det också fanns ytliga vänner som inte betydde så mycket. Två av mammorna hade inga vänner kvar alls. Den övervägande delen av mammorna skattade relationen till sina vänner med 3. Något färre mammor med 4-5 och endast några mammor skattade relationen till mammorna med 1-2. De flesta av mammorna uttryckte besvikelse över att deras gamla vänner försvunnit. Någon förklarade det med att de inte var några riktiga vänner och att det

därför var bäst som skedde. Andra menade att det berodde på att de hade totalt olika intressen. Några mammor hade skaffat nya vänner med gemensamma intressen via till exempel andra unga-mammagrupper.

Jag har inget gemensamt med mina gamla kompisar. De vill ut och festa. Jag har kvar dem men vi umgås inte på samma sätt. På helgerna vill jag umgås med familjen. Jag har tappat många vänner, vi har inget att prata om. Jag pratade om mitt barn och de om killar som de träffat.

Jättemånga kompisar har försvunnit. Men med de nära vännerna har jag fått bättre kontakt. Vi har liksom vuxit ihop.

Relationen till mina vänner har blivit sämre. Mina gamla vänner är borta, men jag har fått nya vänner, mammor med barn, via nätet och mamma-grupper. Av de gamla har jag bara de närmaste kvar.

Det sociala nätverket kring den unga mamman och barnet

De unga mammorna fick frågan: Vilka finns runt omkring dig och stöder dig, som person och i din roll som mamma? Vilka personer är viktiga för dig just nu, som person och som mamma? Svaret på frågan skulle de fylla i i en fyrfältstabell med fyra rubriker: familj (de som bor i samma lägenhet som du), släkt (alla övriga släktingar, även på barnets pappas sida), "Proffs" (Personer som du träffar i deras yrkesutövning t.ex. sjuksköterska, bibliotekarie och socialsekreterare), samt vänner (de som du räknar som dina vänner). Mammorna fick också till uppgift att försöka skatta varje fält i tabellen med en siffra från 1-5, där 1 är mycket negativt och 5 är mycket positivt (frågan är hämtad från Sohlström, 1993).

Den egna familjen – de som bor tillsammans med mamman och barnet

Av de mammor som inte levde ensamma med barnet skattade de flesta den egna familjens betydelse med högsta poängen 5. De flesta mammorna beskrev också sin egen relation till barnet som mycket värdefull, att barnet fanns gjorde livet meningsfullt och glädjefyllt. De ensamboende mammorna skattade den egna familjen lägre och några av dem uttryckte att de ville ha en pappa till barnet att bo tillsammans med. De tyckte att det var svårt att inte ha någon pappa till barnet att dela ansvaret, samt de glada och svåra stunderna. En av de ensamboende mammorna skattade familjen med lägsta siffran 1.

Släkten – de som inte bor tillsammans med mamman och barnet

De flesta mammor värderade släktens betydelse högst. De nämnde mamma, biologisk pappa, styvpappa, syskon, farbröder, mormor, barnets farmor och farfar, "låtsasfarmor" och "plastfarfar" i denna ruta.

"Proffs"

Betydelsen av professionella personer i mammans närhet skattades i genomsnitt något lägre än betydelsen av släkten och vännerna. De flesta mammorna nämnde dock en eller flera proffs, ofta förekommande exempel var dagispersonal, personal på BVC, socialsekreterare, personal på öppen förskola och barnläkare. En mamma nämnde kontakten med en diakonissa och en mamma kontakten med sina egna lärare. Sex av mammorna sade att de inte hade någon professionell person av betydelse att skriva i rutan.

”Vänner” – se 3.3.5.

Vem har varit tillsammans med barnet sedan det föddes

Alla mammor hade själva till störst del varit tillsammans med barnet sedan det föddes. Generellt hade de unga mammorna mycket stöd från sina egna mödrar. De frågade ofta mödrarna om praktiska råd och om barnuppfostran. De egna mammorna hjälpte också till med barnpassning. Nästan alla mammor tyckte också att relationen till deras egna mammor förbättrats avsevärt efter barnet födelse. De sade att de hade mognat mycket efter att fått barn och att de nu bättre förstår varför deras mödrar ”tjatat” på dem förut. Samtidigt tyckte de att mammorna/föräldrarna behandlade dem som mer vuxna nu och visade dem att de förstod att deras döttrar nu kunde ta sitt eget ansvar. Två mammor beskrev stödet från sina mammor i följande citat.

Under ett halvt år hade jag inga pengar, ingen utbildning och inget jobb. Jag hade turen att mamma hjälpte mig. Jag kände mig väldigt ensam ibland och hade som en klump i magen eftersom jag inte blev väl bemött utifrån.

Man vet aldrig om man gör rätt eller fel. I vissa situationer vill man ringa till någon men gör inte det. Men jag ringer till mamma, hon kan stödja mig när det behövs.

Ensamboende mammor:

De ensamboende mammorna hade minst avlastning från släkt och vänner med att ta hand om barnet, i förhållande till de mödrar som inte bodde ensamma. Bland de ensamboende mammorna hade så gott som alla sitt barn på dagis kontinuerligt. Endast en av de ensamboende mammorna hade haft hjälp av barnets pappa från början när barnet var litet. Ingen av de övriga mammorna hade haft någon hjälp från barnets pappa. Alla mammorna hade dock sporadisk hjälp med barnpassning från sina föräldrar, sina vänner och sin släkt. Två av mammorna hade endast hjälp med att ta hand om barnet någon enstaka gång.

Mammor som lever tillsammans med sitt barn och sina föräldrar

De flesta mammor som lever med sina föräldrar hade hjälp med barntillsyn från sina föräldrar, en hade även hjälp från vänner eller den nya pojkvännen. En mamma hade också hjälp av pappans familj. Två av mammorna hade ingen hjälp att passa barnet från släkt och vänner, en mamma sade att hon inte hade något behov. Fyra av mammorna sade att barnets far hjälper till. Två av papporna tog hand barnet varannan helg och även någon dag under veckan.

Mammor som bor tillsammans med barnets pappa:

Av de mammor som bor tillsammans med barnets pappa hade de flesta barnet på dagis eller hos dagmamma. De här mammorna nämnde fler kategorier av personer som hjälpte till med barnpassning än de ensamstående mammorna, till exempel mamma, mormor, svärmor, barnets faster, farfar, bror, syskon, systrar och vänner. En mamma beskrev att hon fick hjälp av alla vänner och släktingar och en mamma att hon fick så mycket hjälp hon ville och behövde. Flera av mödrarna hade hjälp med att ta hand om barnet av barnets far. En av mammorna nämnde att pappan tagit ut sin pappaledighet. En mamma som kom från ett annat land och var gift med en man från samma land beskrev att hon och barnets pappa delade på ansvaret:

Jag älskar min man och son, och min man älskar mig. Jag och min man hjälper åt mycket, han är så snäll. Han passar barnet när jag går till skolan och läser svenska och han hjälper mig när barnet inte sover på nätterna.

Mammor som bor tillsammans med barnets pappa och några av parets föräldrar

Papporna hjälpte till att ta hand om barnet ibland. Övriga som hjälpte till med barnpassning var mamma, svärmor, familjen, kompisar och mormor. En av mammorna tyckte inte att hon hade något behov av hjälp från föräldrarna.

Stöd för relationen till barnets pappa och det gemensamma föräldraskapet

Hälften av de mammor som levde tillsammans med barnets far, ansåg att de fick stöd för sin relation från till exempel mamma, pappa, syskon samt farmor och farfar. Några sade att de fick stöd till en viss del. Sex av de 14 mammorna hade inget stöd för relationen.

Jag skulle vilja ha mer stöd. Min familj tycker inte att det var så bra val av man. Jag skulle behöva hjälp att hantera detta.

Samma mammor som ansåg att de fick stöd för sin relation, sade också att de fick stöd för sitt föräldraskap till exempel från BVC, en barnmorska och en mammagrupp. En mamma förklarar sin situation i citatet nedan.

Jag gick inte på föräldrautbildningen, men min barnmorska stöttade mig. Jag kunde inte älska barnet från början och undrade om jag skulle ta hand om honom. Efter två veckor vaknade jag upp, sedan dess har jag inte släppt honom. En del föräldrar accepterar inte sina barn. Mina barn får jättemycket kärlek, bara för att de är som de är.

De mammor som inte fått stöd för sin relation till barnets far har heller inte fått något stöd för sitt föräldraskap.

Av de ensamstående mammorna sade hälften att de under en period fått stöd för relationen till barnets pappa från till exempel familj, släkt och barnets farmor. Några av dessa mammor hade fått stöd från en diakonissa, ungdomsmottagningen och från MVC. Någon arbetade just nu på att förbättra relationen, med stöd av familjen, eftersom pappan verkligen ville ställa upp. En mamma hade fått stöd från en diakon. Hälften hade inte haft något stöd för relationen till pappan eller för sitt föräldraskap.

3.4 Den unga mammans välbefinnande och framtidsbild

Den unga mammans välbefinnande beskrivs utifrån hur mamman uppfattar att livet som mamma blev, upplevd hälsa, om hon upplever sig som oftast glad/nedstämd, självförtroende som individ och som mamma, möjlighet till tid för sig själv, framtidsplaner, vad som är svårast med att vara mamma, egen möjlighet att påverka sin situation samt vad som upplevs mest positivt med att vara mamma.

Blev livet som mamma som förväntat?

Jag hade ingen bild. Mycket har blivit bättre sen jag fick barn.

Åtta mammor tycker att livet som mamma blivit jobbigare än de förväntat sig. Ensamhet och psykisk påfrestning påtalas. För flera hänger det ihop med att barnets pappa försvunnit eller att de inte haft möjlighet till eget boende. En mamma tycker också att hon hade en orealistisk bild innan. En mamma där barnets pappa inte har någon kontakt med dem, säger:

Jag trodde jag skulle ha en hel familj, och bättre ekonomi.

En mamma som med barn och sambo bor hos svärföräldrarna uttrycker det så här:

Det blev lite lättare (än jag förväntat mig) när det gäller barnet. Hon är alltid glad, lättroad, är tidigt mogen. Men det med pengar och bostad, det blir svårt att vara förälder på riktigt. Någon annan försöker vara förälder.

Sex mammor tyckte inte att de haft någon bild innan de blev gravida. Vissa av dessa tycker det går bra, andra att det är svårt. Nio mammor tycker att det blivit som de förväntar sig. De uttrycker ofta att livet är en kombination av svårigheter och glädjeämnen. Sju mammor tycker att livet blivit bättre än de förväntat sig.

Det har blivit bättre än jag trodde, jag trodde livet var slut...

Flera av de som tyckte livet som mamma blivit bättre än de förväntat sig kopplar det till att de tidigare haft mycket problem. Fem av de intervjuade uttryckte att de innan de fick barn haft ett "stökigt" liv, med mycket droger och "dåliga" kompisar. När de fick veta att de var gravida har de förändrat sina liv, och de lever nu lugnare, utan droger. Någon uttryckte att det inte varit så viktigt att ta hand om sig själv, men att nu med barnet, är det viktigt att ta hand om sig för barnets skull. Det har tidigare inte varit angeläget att ta hand om sig själv, men nu är det viktigt att ta hand om sig själv för barnets skull, genom barnet. Den egna ungdomstiden har varit ganska mörk och jobbig. Livet har nu blivit bättre för många, i flera avseenden. För dessa mammor har graviditeten och barnet inneburit att livet förbättrats.

När jag fick veta att jag var gravid, bröt jag kontakten med alla jag drogade med. Jag kan skita i mej själv, men inte i henne.

Jag har ett bättre liv nu. Innan var jag ute och strulade runt, gick inte i skolan.

En mamma tycker att allt fungerar bra i hennes liv, och att hon inte vill räknas som speciell utifrån sin ålder:

Jag sätter mig inte i någon ruta "ung mamma", det har gått så bra för mig

Den unga mammans hälsa

Alla mammor fick skatta sin hälsa med en siffra från 1-5. Fjorton av mammorna skattade sin hälsa med 4-5, tretton av mammorna med 3 och fyra mammor med 1-2. De som skattade sin hälsa lägst var ensamstående mammor och några av dem beskriver sin hälsa i citaten nedan. Två av mammorna beskriver sin övervikt som en stor del av ohälsan.

Jag har sjunkit ihop, kroppen är inte okay. Jag kan inte gå i bikini på sommaren, bröstet har fått bristningar.

Jag har dålig hälsa både fysiskt och psykiskt. Jag är mycket deppig.

Jag är tjock och äter dålig mat.

Jag har kramper och blödningar i magen på grund av att jag är så stressad och mår dåligt.

Psykosocialt välbefinnande

Alla mammor fick frågan om de oftast är glada eller nedstämda. Hälften av de ensamstående mammorna svarade att de oftast var glada, de resterande mammorna sade att de för det mesta var nedstämda. Någon sade att hon var mitt emellan glad och nedstämd.

Jag försöker vara glad så ofta jag kan, men är mest nedstämd. Just nu är situationen så jobbig med arbetslöshet och dåligt med pengar. Det känns som om man inte kommer någonstans.

Av de mammor som bodde tillsammans med barnets pappa sade de flesta att de oftast var glada, 2 sade "fifty-fifty" och endast en sade att hon var mest nedstämd denna period eftersom barnet hade varit så ofta sjukt.

De stunder mammorna kände sig ledsna/nedstämda hade de flesta mammor någon att prata med. De brukade ringa och/eller hälsa på kompisar, barnets pappa, "proffs", syskon eller föräldrar. Ingen skillnad sågs här när det gäller ensamstående och övriga. Sex mammor hade ingen person att prata med.

Nej, jag har ingen att prata med när jag är ledsen, jag fixar allt själv och riktar det inåt. Jag skulle vilja ha en kompis att prata ut med i samma ålder

Självförtroende som individ och som mamma

En tredjedel av mammorna skattade sitt eget självförtroende med 4-5. Några av dem tyckte att de fått bättre självförtroende efter att de fått barn.

Jag vågar säga till och ifrån mer och jag känner mig bättre med mig själv.

Sju av mammorna skattade självförtroendet med 1-2. Vissa av dessa mammor beskrev att de saknade stöd från till exempel sina mödrar, vänner, "en kärleksrelation" och barnets fäder. De ensamstående var här i majoritet.

Jag har fått dåligt självförtroende sedan jag fick barn. Jag har inget självförtroende alls. Jag kanske har barnvakt för ofta till exempel.

Mitt självförtroende är inte så bra och jag har svårt att värdera mig själv.

Resten av mammorna skattade sitt självförtroende med siffran 3.

Mammorna fick även skatta med en siffra 1-5 hur nöjda de var med sig själva som mammor. De flesta skattade sig själva som mammor med 4-5, för gruppen som helhet är den skattningen alltså högre än hur mammorna skattade sitt självförtroende. De lät oftast bestämda och glada när de svarade på frågan. Detta gäller inte de ensamboende mammorna, där skattade bara 4 av 11 frågan om hur nöjda de var med sitt självförtroende som mamma med 4-5.

Jag har fungerat bra som mamma, samspelet fungerar bra. Jag har vågat säga ifrån, men jag är lite för arg ibland. Det är svårt att säga ifrån ibland.

Jag har klarat det fast jag är själv. Dottern får göra allt andra barn får.

Mammans tid för sig själv

De flesta mammor sade eller antydde att de skulle behöva mer tid för sig själva för olika fritidsaktiviteter t.ex. att gå på café, umgås med vänner, läsa, ta hand om sig själv, träna och se på TV. Att bara få vara, slappa, vila och sova var något som mammorna också önskade att de hade mer tid för. Nästan alla av de ensamboende mammorna betonade särskilt behovet av och saknaden efter att träffa och umgås med vänner. I samband med frågan om mammornas tid för sig själva kom också ekonomiska aspekter med i bilden. Många mammor sade att de inte kunde utöva vissa aktiviteter, varken med eller utan barn, på grund av att de hade en dålig ekonomisk situation.

När jag har tid för mig själv pluggar eller sover jag. Jag går aldrig på bio eller ut. Jag skulle behöva mer avlastning av min man, han arbetar heltid. Att vara hemmamamma är så underskattat – det är mer än ett heltidsjobb. Det finns inga röda dagar.

Jag skulle vilja ha mer tid för mig själv och att vara tillsammans med mina kompisar. Barnets pappa tar inte barnet så ofta, bara ungefär en gång per månad.

Ibland vill man bara vara tonåring och gå ut som alla andra, en del av mej vill inte vara mamma. Man måste växa upp jättesnabbt, får lära sig balansera mellan de sakerna.

Negativt bemötande från människor i omgivningen

Flera mammor beskriver att det svåraste med att vara ung mamma är att många i den yttre bekantskapskretsen och omgivning lägger sig i och bemöter deras agerande gentemot barnet mycket negativt med ovänlighet och kritik. Omgivningens kritik tycks ge de unga mammorna dåligt självförtroende. Några mammor beskriver sin besvikelse på det omgivande samhällets reaktioner i citaten nedan.

Man får inte mycket positiv respons från omgivningen, man får höra saker runt omkring sig och blir ledsen. Mitt självförtroende har sjunkit och jag kan berätta varför. En yttlig bekant till familjen har pratat illa om mig bakom ryggen för andra bekanta. Personen undrade hur jag som inte ens kan ta hand om mig själv skall klara av att vara mamma. De vill nog inte att jag skall klara det, fast de vet egentligen ingenting om mig som person och min situation i sin helhet.

Det är svårt när barnet är i trotsåldern och inte kan prata så bra. De har en stark vilja och skriker i tunnelbanan och de vill inte gå hem från dagis. Folk reagerar för att man är ung. I

tunnelbanan ibland kommer de fram och säger att man gör fel och talar om hur man skall göra. Det känns som de gör det bara för att man är ung.

När man är ute känner man att man måste vara perfekt. Teo får inte ha en skitig tröja på sig... på öppna förskolan har man blickarna på sig. det är skönt att vara med i en ung mammagrupp, då kan man koncentrera sig på barnet istället för på att vara perfekt.

På stan och så har jag fått vissa elaka kommentarer. Jag var ute och gick, efter en unga mamma-träff. Då kom ett äldre par fram och sa att "man ska inte vara ute så sent när man har barn, det är bara för att hon är ung och oansvarig". Sånt var värst i början, nu är jag så säker på vad jag gör så det spelar ingen roll.

Framtidsplaner

För åtta mammor har framtidsplanerna blivit ljusare sedan de fick barn. Flera av dem har haft ett "stökigt" liv innan, men nu har de fått mer riktning och mål i livet.

Jag sket i allt innan. Nu vill jag plugga och klara mig själv, inte leva på soc.

Alla unga mammor jag känner har slutat skolan, men jag vill ha utbildning. Mina framtidsplaner har blivit bättre.

Förr sket jag i skolan, nu vill jag få jobb och försörja familjen. Jag vill bli inredningsarkitekt.

Har förändrats, innan jag blev med barn brydde jag mig inte så mycket, nu har jag ett mål, vill någonting. De har förändrats till det bättre.

Åtta mammor tycker att de har samma framtidsplaner som tidigare.

Jag pluggar till kallskänka, som jag gjorde innan.

Tänker fortsätta läsa och bli domare. Jag har alltid velat bli det. Jag har fått chansen att föda barn när jag är ung, då får barnet växa upp helt med mej, jag kan göra karriär senare. Det är ingen som öppnar dörrarna åt en, jag tänker klara det även om ingen hjälper mej.

Fem mammor tycker att de sänkt ambitionerna i livet, och har en något mer pessimistisk inställning till framtiden.

Flera mammor har blivit påverkade av att de fått barn, och vill nu gärna ha ett yrke som har med barn att göra, t ex barnmorska eller arbeta i barnklädesaffär. Någon har också påverkats av att ha haft en tuff period i livet i samband med att de fått barn:

Vill jobba med ungdomar som haft det jobbigt. Har fått mer förståelse för svårigheter utifrån mina erfarenheter.

Vad är svårast med att vara mamma?

På frågan ”vad tycker du är svårast med att vara mamma, är det stora temat, ”att räcka till”. Dels är det svårt att få pengar och tid att räcka till, men framförallt tar de upp att räcka till själv. Att veta hur man ska uppfostra, att orka med, att få tiden att räcka till för alla, inklusive sig själv.

Nio mammor tog upp ekonomin som mycket svår, ofta i kombination med att räcka till själv som mamma. De mammor som pluggar eller jobbar tycker att de sliter med att få tiden att räcka till, särskilt de som bor ensamma med barnet.

Att få tid och pengar att räcka till. Nu när jag hämtar vid fem, hinner vi bara hem, mat och sova, det är trist. Får väcka honom på morgonen. Han bara sover hemma.

Att man inte har tid med dottern. Jag jobbar heltid. Man hinner bara till parken ibland. Men ibland orkar jag inte ens gå dit. Är trött.

Fem mammor tog upp svårigheten med att veta hur de skulle göra med barnuppfostran, veta vad som är rätt eller fel. Flera av dessa levde själva med barnet. Majoriteten av dem, men inte alla, tyckte att de hade någon att prata med om detta:

Man vet aldrig om man gör rätt eller fel. I vissa situationer vill man ringa någon men gör inte det... men ibland ringer jag mamma.

Svårast - allt som har med uppfostran att göra, jag försöker fråga mig fram, läsa böcker och så

Flera mammor tar också upp hur svårt det är att få tiden att räcka till för sig själv.

Att hinna med allt, skola, jobb, dottern, att ta hand om mig själv...

Att vara ensamstående med barnet är också svårt för många, att leva utan en partner. En pappa till barnet är också det vanligaste svaret på nedanstående fråga (3.4.9) om vad mammorna skulle behöva för att fungera bättre.

Att vara ensamstående. Allt ansvar. Det skulle vara skönt att dela glada och svåra stunder.

Någon tycker också att samhällets attityder är svårt, i kombination med andra saker:

Det är dels ens egna tankar, jag är perfektionist, tycker att jag ska göra bättre...sen kan det vara svårt att säga nej till barnet. Så är det också svårt att ta samhällets fördomar och blickar, allt skvallerprat.

Vad skulle du behöva runt omkring dig för att fungera bättre som mamma?

Fyra mammor tyckte att de inte behövde något runt sig för att fungera bättre, de hade det bra och var nöjda.

Allt funkar bra... alla stödjer mig

Tio mammor uttryckte att de skulle behöva mer stöd av barnets pappa för att fungera bättre, alternativt en ny sambo:

Mer stöd från Mias pappa, t ex varannan helg. Det är inte kul att be kompisar hela tiden.

En papparoll. Någon att lasta över ansvaret på. Att inte vara ensam. Att dela engagemang, glädje och ansvar. Någon som t ex kan ta ut Sebastian när jag städar.

Pappan till Elin. Jag har försökt genom familjen (att få bättre kontakt),har försökt så länge, nu orkar jag inte längre försöka, har gett upp honom.

En mamma visste inte vad som skulle behövas för att hon skulle fungera bättre. Nio mammor önskade sig bättre ekonomi för att fungera bättre.

Vet inte, en pappa till Hedda kanske... sen vill jag klara mig själv ekonomiskt, inte leva på soc. Jag skulle känna mig som en bättre mamma då.

Sex mammor önskade sig mer kontakt med andra unga mammor.

Jag skulle behöva mer kontakt med unga mammor. Någon mer i min ålder.

Sex mammor tog upp ett bättre boende som viktigt för att de skulle fungera bättre:

Jag skulle behöva någonstans att bo, det är alldeles för många människor runt omkring mig, jag kan inte varva ned, inte ens när Axel är hos pappan kan jag lugna ned mig. Jag skulle behöva någonstans att bo.

Jag skulle behöva en lägenhet utan svärföräldrar...

Avlastning från mannen efterfrågades:

Jag skulle behöva mer avlastning av min man. Han arbetar heltid. Att vara hemmamamma är så underskattat - det är mer än ett heltidsjobb. Det är aldrig röda dagar.

Tre mammor uttryckte önskemål kopplat till samhället:

Jag saknar en socialsekreterare att ha kontakt med, en kontaktperson som jag hade när jag var mindre, som jag kunde ringa när jag behövde.

Kanske ett stöttande samhälle. Att äldre inte har fördomar mot unga mammor. Sen skulle jag behöva en ung mamma-grupp.

Finns det något du själv kan göra, för att livet ska fungera bättre?

På frågan om det finns något du själv kan göra för att fungera bättre, såg nästan alla något de tyckte de kunde göra. Tre mammor svarade att det inte fanns något att göra pga att allt redan var bra:

Livet är bra!

Sex mammor såg studier och sedan arbete som de viktigaste stegen att ta för att få det bättre:

Bli klar med studierna och börja jobba. Det skulle vara bra för mig, barnen och min man om jag fick byta miljö.

Fyra mammor tänkte direkt söka arbete för att förbättra sin situation:

Kan fortsätta söka jobb. Har praktiserat i tre månader på ett ställe, men vill hellre jobba i klädbutik.

Fem mammor såg att de kunde förändra sitt eget sätt att vara för att få det bättre:

Jag skulle kunna bli tuffare, och säga ifrån mer. Att t ex säga att jag ska ha en timme själv, och gå ut.

Vet inte, vara mer öppen. Att lita mer på människor, och inte ha förutfattade meningar. Jag har satt upp som en mask mot yttervärlden för att jag haft så dåliga erfarenheter.

Två mammor ville förändra relationen till barnets pappa:

Jag skulle kunna slänga ut pappan. Har försökt, försöker hitta en lägenhet till honom.

Att inte gå och irritera mej och tjafsa på Linas pappa.

En mamma övervägde att flytta till en mindre ort:

Jag ska börja jobba, då blir det bättre ekonomiskt. Ska kanske flytta till Lerum, där släkten bor. Där är det ett lugnare tempo.

Tre mammor tyckte att det inte fanns något de kunde göra för att förbättra sin situation, av olika skäl. En mamma väntade på rättegången om vårdnaden av sonen, och kände sig låst i den situationen.

Skattning av möjligheten att påverka sin situation

Mammorna gavs uppgiften att skatta sin möjlighet att påverka sin situation, från 1-5. Denna fråga kom in bland skattningar på bl a det egna självförtroendet, relationen till olika närstående, hälsan, och försörjningen. Tre mammor tyckte det var svårt att förstå frågan, och flera relaterade frågan till den skattning som gjordes innan, som handlade om den egna försörjningen. Skattningarna stämde ibland överens med svaren på fråga 3.4.10, "finns det något du själv kan göra, för att livet ska fungera bättre," men inte alltid. Mot bakgrund av detta presenteras ändå de svar som gavs:

Tre mammor skattade möjligheten att påverka sin situation till 1. Kommentarer de gör till detta är:

Finns inte mycket att göra - att få större lägenhet, spara pengar eller resa - det går inte.

Det är (möjligheten att förändra) 1 nu, men om jag går i skola och fortsätter plugga, kommer det att kunna bli bättre sen.

Fem mammor gör skattningen 2, sju gör skattningen 3. Här uppfattas möjligheterna som små: Jag vet inte vad jag kan göra... Finns inte så mycket att göra...

Sex mammor gör skattningen 4, och ser ljusare på sina möjligheter: Ja, det finns mycket möjligheter, jag kan plugga på distans t ex.

Jag har inte samma möjligheter som någon som inte har barn, men jag kan ändå bestämma...

Två mammor skattade möjligheten att påverka sin situation till 5. En mamma som nu lämnat den pojkvän hon pratar om, beskriver sin möjlighet att påverka sin situation trots svåra omständigheter:

Jag har sett så mycket, jag ser möjligheter som inte andra ser. Hur små saker kan göra stora förändringar. Jag fick VG i skolan trots att min pojkvän slog mig. Jag har fått en sån kraft inom mig, har lärt mig att kämpa, fått bättre styrka.

Positiva aspekter på ett ungt föräldraskap – den unga mammans röst

Alla mammor svarar på frågan vad som är bäst med att vara ung mamma med stor övertygelse och beskriver kärleken de ger till och får från sina barn.

Det är så roligt att se framstegen. Jag kunde inte tänka mig att man kunde älska en person så mycket.

Allt. Jag älskar mitt liv och att ha barn, ända sedan graviditeten. Jag har inte ångrat något.

Kärleken. Får och ger så mycket kärlek. Aldeles speciellt alla framsteg och se hur han utvecklas. Varje dag händer det något.

Att alltid ha någon där jämt. Att få se henne växa upp. Det händer så mycket.

Kärleken, vet inte var den kom ifrån.

Jag har alltid sällskap. Det bästa är allting och jag vill ha flera barn.

Allt är jättebra, man har ju ett barn. Det är underbart.

Att jag har någon som jag kan bry mig om och som behöver mig.

Kärleken jag får av mitt barn och ger honom. Känslan att jag klarar av det. Jag kan visa att jag klarar det och det ger mig styrka psykiskt.

Massor. Vi har så roliga stunder tillsammans och jag får så mycket tillbaks.

4 Diskussion

Syftet med intervjustudien var att öka kunskapen om hur unga mammor upplever sina emotionella, praktiska och ekonomiska behov och resurser. Studien ger ingen heltäckande bild av unga mammors situation, utan kan ses som en första beskrivning som på vissa områden behöver fördjupas. Resultaten som framkommit i denna intervjustudie går heller inte att generalisera till gruppen unga mammor som helhet. Resultaten kan sakna röster från unga mammor som har det svårare än de som intervjuats, då mammor som saknar eget telefonnummer samt de mammor som inte talade svenska inte nåtts genom denna studie. Vissa mammor har heller inte nåtts på telefon av okänd anledning. Dessa mammor kan ha särskilda behov, vilka inte framkommer i denna studie.

Unga mammor är givetvis väldigt olika, har olika bakgrund, resurser och förutsättningar att skapa sin livssituation. Samtidigt har de liknande livserfarenheter, som gör att de har mycket gemensamt. En mycket grov beskrivning av den intervjuade gruppen är att fem av mammorna framställt som nöjda med sina liv, har god ekonomi, stöd från närstående och gott välbefinnande. För de övriga framstår livet som på flera sätt begränsat och problemfyllt – självklart med många ljuspunkter och individuella variationer, men deras liv utsätts för mycket yttre tryck. De som lever själva tillsammans med barnet ger uttryck för att de har det svårast. Det som blir tydligt är att det är många yttre faktorer som fungerar som belastning för de unga mammorna, och att den egna bakgrunden innan de blev gravida gör det lättare eller svårare att hantera situationen som ung mamma. Det är viktigt att inte diskutera unga mammor som enbart bärare av problem, de är bärare av mycket styrka och skapar goda liv för sig och sina barn utifrån ibland svåra förhållanden. Diskussionen kommer dock att betona de unga mammornas generellt sämre förutsättningar att få stöd för att kunna utnyttja sina resurser i sin situation som ung mamma, jämfört med andra mammor. Tyngdpunkten i diskussionen kommer att ligga på de som har behov av stöd, snarare än på de som idag är nöjda med livet. Detta för att kunna skapa bättre möjligheter för unga mammor som grupp betraktad, men i synnerhet för de med de svåraste förutsättningarna.

Diskussionsavsnittet inleds med ett avsnitt om etnicitet. Därefter diskuteras de unga mammornas ekonomi, boende och sysselsättning, stöd från närstående, samhällets stöd samt den unga mammans välbefinnande och framtidsbild. Dessa områden kopplas också till maktbegreppet och unga mammors handlingsutrymme. Diskussionen avslutas med förslag på framtida åtgärder som utifrån studien ses som angelägna för att belysa och förbättra unga mammors situation.

4.1 Etnicitet

Ett resultat av studien är de sex av 58 unga mammor som kontaktats men ej kunnat delta i studien pga att de ej talar eller talar mycket bristfällig svenska. Vidare tydde också ca 40 % av samtliga de namn som intervjupersonerna valdes från på utländsk bakgrund. Detta pekar på en stor grupp unga mammor med annan etnisk bakgrund än svensk, vilkas förutsättningar i vårt samhälle inte finns beskriven. Med kännedom om de svårigheter invandrare har till integration och deltagande på den svenska arbetsmarknaden, samt om de svårigheter många unga svenska mammor möter i samhället kan unga mammor med utländsk bakgrund ha en än svårare situation. Deras situation borde tydliggöras för att ett relevant stöd ska kunna riktas till målgruppen. De unga mammor med

utländsk bakgrund som intervjuades i studien utgjorde en alltför liten del av intervjupersonerna för tydliggöra skillnader i livssituationen gentemot mammor med svensk bakgrund.

4.2 Ekonomi, boende och sysselsättning

När det gäller ekonomi pekar resultaten på att vårt socialförsäkringssystem inte fyller unga mammors behov. Åtta av studiens 30 mammor hade sedan barnet föddes kunnat försörja sig själva, genom eget eller mannens arbete, samt vårt allmänna socialförsäkringssystem. Ingen av de åtta mammorna var ensamstående. De övriga hade förutom socialförsäkringar också haft föräldrars hjälp och/eller kompletterande stöd från socialtjänsten. 18 mammor uppgav att de regelbundet haft eller har stor del av inkomsten i form av socialbidrag.

Föräldrar är enligt föräldrabalken underhållsskyldiga för sina barn tills de fyller 18 år och så länge de går i skolan, dock längst intill dess att de fyller 21 år. Föräldrarna är inte underhållsskyldiga för sina barnbarn. Denna försörjningsskyldighet innebär för skörare familjestrukturer en belastning, och kan av mammorna upplevas som ett inskränkande av deras självständighet och en begränsning av deras möjligheter ta hand om och försörja sin nya familj. Flera mammor i studien upplever sig också som en ekonomisk belastning för sina föräldrar, eller tycker att de hamnar i en beroendeställning till föräldrarna.

Då de unga mammorna inte hunnit kvalificera sig för ett fullgott ekonomiskt stöd genom socialförsäkringssystemet och då ursprungsfamiljen ibland inte kunnat eller velat ge sådant underhåll, har detta medfört att många unga mammor blir hänvisade till försörjning genom socialtjänsten. Att så tidigt vara hänvisad till socialbidrag kan fungera passiviserande och stigmatiserande, och leda till det som ibland kallas ”bidragsberoende”. Att inte kunna försörja sig själva på ett sätt som känns bekräftande och stärkande leder också till påfrestningar i parrelationen. Flera av studiens unga mammor upplever också att de känner sig som sämre mammor för att de inte själva kan försörja sina barn. Detta begränsar deras möjlighet att känna sig som aktörer som kan påverka sitt eget liv, och använda sina egna resurser.

Den studiehjälp mammor under 18 år har rätt till är liten, då de inte får studielån. Två mammor saknar grundskolebetyg och nio mammor gymnasiebetyg, och tror inte att de kommer att läsa in dessa. De flesta anger ekonomi som den bakomliggande orsaken. Detta medför i förlängningen försämrade möjligheter till arbete och möjlighet till välbetalt yrke. Unga mammors möjlighet att påverka sitt liv och agera för att förbättra sin situation blir härigenom begränsad. Drygt hälften av mammorna studerar dock idag på gymnasieskola eller Komvux. Många av de som studerar upplever att de har en tung börda jämfört med sina klasskamrater, då de behöver ta hand om barn, hushåll och därefter studera på sena kvällar. Unga mammor som bor hemma och studerar, ska försörjas av föräldrar tills de är 21 år, istället för 18, om de inte studerar. Detta kan påverka unga mammor att välja bort studier och istället söka arbete. Detta medverkar till att begränsa den unga mammans möjligheter att öka sin kompetens och få ökat framtida handlingsutrymme.

Ekonomi är också en avgörande faktor för möjligheten att skaffa bostad. Boendet har ofta upplevts som ett problem av studiens unga mammor. Många unga mammor har flyttat runt mellan olika boenden och upplevt oro kring detta då barnet var nyfött. De som bott hemma har i flera fall upplevt det som positivt, då de fått mycket hjälp och stöd av familjen. Flera har också

upplevt det som negativt att andra lagt sig i, att det varit trångt, att de själva varit en ekonomisk belastning för föräldrarna.

Avsaknad av adekvat ekonomiskt stöd, boende och möjlighet till studier för unga mammor begränsar deras möjlighet att använda sina resurser och att påverka sin situation. Deras ekonomiska situation kan också bidra till en stigmatisering av deras situation som utsatta.

4.3 Samhällets stöd

De unga mammornas behov möts i varierande utsträckning från samhällets instanser. 15 mammor har inte deltagit i vare sig föräldrautbildning eller föräldragrupp (ej samma mammor i de båda aktiviteterna). 20 av mammorna har heller inte deltagit i öppen förskoleverksamhet. Deltagande i föräldrautbildning och föräldragrupp är viktiga komponenter inför förlossning och viktiga i möjligheten för den unga mamman att knyta an till sitt barn. Ett begränsat deltagande leder till att den unga mamman missar ett tillfälle att öka sin förmåga och kompetens som mamma. Studier visar också att föräldrautbildning verkar kunskapshöjande och motivationshöjande särskilt i gruppen unga pappor, vilket skulle kunna medverka till att pappan blir mer aktiv i sin föräldraroll, och bättre hittar sin plats i den nya familjen. (Ekéus, 1999). Den öppna förskolan kan också fylla en viktig roll för relationen mellan mamma och barn, och alla tre insatser kan fylla en social funktion för den unga mamman. En återkommande anledning att inte delta i verksamheterna har varit att de unga mammorna inte känt sig hemma pga de andra deltagarnas högre ålder. Några mammor som initialt varit misstänksamma mot "de äldre" i gruppen har så småningom börjat uppskatta gruppen. Här kan en ledares förhållningssätt underlätta i kontakterna mellan deltagarna. De som deltar i de tre verksamheterna och uppskattar den mest, är de som haft grupper som helt eller delvis består av unga mammor. De som är mest missnöjda med deltagandet hänvisar ofta till att de andra är så mycket äldre. Detta gör att många unga mammor inte deltar i vare sig föräldrautbildning eller föräldragrupper, och samtidigt kan de vara de som allra mest behöver denna typ av stöd. På mindre orter är problemet troligen mindre. Där får kvinnor barn tidigare än i storstäder, och ålderskillnaden mellan mycket unga mammor och de andra mammorna blir inte lika stor. I mindre städer är dessutom sannolikheten större att deltagarna i grupperna har andra gemensamma beröringspunkter från orten än ålder.

Det är tydligt att det stöd som idag erbjuds unga mammor och pappor inte möter deras behov. De unga mammorna och pappornas möjligheter att använda sina resurser påverkas negativt av avsaknaden av ett föräldrastöd som möter deras behov.

Kontakten med och stödet från ungdomsmottagning MVC, BB och BVC har i huvudsak uppfattats positivt, beroende på hur de blivit bemötta. De unga mammorna uttrycker att de i samband med kontakterna med ungdomsmottagning och MVC uppskattat då de fått ett eget utrymme och stöd att fatta beslutet om de ska behålla barnet eller inte. Då motsatsen varit fallet har de upplevt det kränkande. Under vistelsen på BB och i bemötandet därifrån tycker de unga mammorna att det varit positivt, och att de ofta blivit positivt särbehandlade pga sin ålder. När det gäller kontakten med socialtjänsten har många upplevt framförallt bemötandet från socialtjänsten som negativt. Det faktiska stödet har ibland upplevs positivt, och ibland negativt, men överskuggas ofta av det upplevda bemötandet.

Att kontakterna med de tidigare instanserna uppfattas som mer positiva än kontakterna med socialtjänsten kan delvis ses i ljuset av att situationen då ett barn föds, eller att få stöd och hjälp med barnet, ofta är mer positivt laddat än kontakten med socialtjänsten, som ofta handlar om den unga mammans problem. Personal inom socialtjänsten har också en mer komplicerad roll, då de både ska stötta och hjälpa, följa lagar och regler, och ta upp känsliga ämnen i mötet med den unga mamman. De är också delar av ett system vars regler påverkar deras möjligheter att stötta. Trots detta bör samhällets representanter ha en hög medvetenhet som gör att de inte medverkar till det kränkande bemötande som personer i utsatta grupper ofta möts av.

4.4 Stöd från närstående

Flera av de unga mammorna lever tillsammans med och har gott stöd av barnets pappa. Flera av de som inte lever tillsammans med pappan har ändå en god relation till honom, och barnet träffar pappan regelbundet. En stor grupp (11 av 31) pappor har dock ingen kontakt med barnet, och har dålig eller obefintlig relation till den unga mamman. Detta är en stor andel jämfört med äldre pappor (Möller 2002). På frågan ”vad skulle du behöva för att fungera bättre som mamma”, var det vanligaste svaret att de skulle behöva en pappa till barnet/ mer stöd från pappan. 15 mammor har inte deltagit i någon föräldrautbildning. De som har deltagit har uppskattat att delta, men kommenterar samtidigt att de inte känt sig hemma i gruppen, eller deltagit fullt ut pga sin ålder. Hälften av de unga mammorna tycker inte att de fått något stöd för sin relation eller sitt föräldraskap. Att unga föräldrar inte har ett stöd anpassat till sin situation för att klara av att sitt föräldraskap och sin relation är oroväckande med hänsyn till det stora antal pappor som i studien helt tappat kontakten med sitt barn. De mammor i intervjustudien som bor ensamma har det också svårast när det gäller ekonomi, stöd från närstående och det egna välbefinnandet.

Papporna har i denna studie inte studerats särskilt, vad studien antyder är dock att också papporna saknar stöd för sin situation. När ett par väntar barn är de stödinsatser som erbjuds från samhällets sida fortfarande starkt fokuserat på mammans roll. Uppenbarligen är det så att de unga papporna skulle behöva ett särskilt stöd för att kunna hantera situationen att som mycket ung bli pappa, och att inte förlora kontakten med sitt barn. Den unga pappan behöver ges tillfälle att öka sin förmåga och självkänsla som pappa, för att bli en självklar del i den nya familjen.

De unga mammorna och papporna verkar i högre grad än andra grupper omfatta de traditionella könsrollerna, bl a genom att mammorna oftast tar ut hela föräldraledigheten. För de unga mammorna kan också det faktum att barnets pappa ofta flyttar direkt från sina egna föräldrar medföra att de får mindre stöd i hemarbetet än då pappan tidigare bott själv. I en utvärdering av gruppverksamhet för unga pappor (Ervér, 2001) citeras en pappa som säger: ”...det var nog inte lätt för många av tjejerna. Vi killar var ju vana vid att mamma fixade mycket”. Studier visar (Otterblad 2001) att det också är vanligt att tonårsmödrar får flera barn tätt, vilket försämrar deras möjligheter att komma in på arbetsmarknaden. Barnen blir då en stor del av mammans identitet, och barnets pappa får den mer traditionella försörjarrollen. Detta innebär att deras värde och möjligheter i samhället blir olika, som i Hirdmans teori om genussystemet - kvinnor och män ”bör” göra olika saker, och det som görs av kvinnor värderas lägre än det män gör (Hirdman 1988). Båda går miste om de fördelar ett jämställt förhållande medför.

En stor del av de unga mammorna tycker att de fått bättre kontakt med sin ursprungsfamilj, särskilt de ensamstående mammorna, och att de blivit mer vuxna i deras ögon. Samtidigt får de ensamstående mindre praktiskt stöd från familjen jämfört med andra mammor.

Unga mammor förlorar ofta kontakten med sina gamla vänner, som lever ett helt annat liv än de själva. Eftersom en stor del av de unga mammorna inte deltar i aktiviteter riktade till nyblivna mammor minskar deras möjligheter att skapa nya vänskapsrelationer, vilket annars är vanligt för nyblivna mammor. De nya kontakter som knutits har ofta varit i samband med deltagande i unga mamma-grupper.

4.5 Den unga mammans välbefinnande – en spegling av hennes omgivning

Den unga mammans eget välbefinnande kan sägas spegla hennes livssituation och omgivning. Utifrån en analys av vad som värderas högt i vårt samhälle, hamnar unga mammor långt ned på listan. De är kvinnor, de är unga, ofta arbetslösa, de har låg utbildning, de är fattiga och ägnar sin tid åt att ta hand om sitt barn. Studien visar att omgivningens bemötande av de unga mammorna reflekterat detta. Nästan samtliga har någon gång mötts av ett kränkande bemötande, som de själva relaterar till att de är unga mammor. Många mammor upplever att människor runt omkring dem har fördomar mot unga mammor. I något fall är det en familjemedlem, ofta tycker de att någon i sin yrkesposition bemött dem nedsättande, ibland är det bekanta eller främmande människor ”på stan” som haft synpunkter på dem som unga mammor. Ibland kan situationerna kanske handla om en missriktad ansats till extra omsorg om de som är unga mammor, som kan ha ett behov av stöd. Men sättet det görs på verkar ofta förmedla en känsla av nedvärderande och misstroende, och de unga mammorna upplever det som kränkande, och det påverkar deras självbild och självförtroende negativt.

Flera unga mammor kommenterade det positiva bemötande de fått på BB med ord som att ”de såg inte ned på mig”. Varför behöver de uttrycka detta? Om vi lägger samma ord i munnen på en medelålders pappa som kommenterar bemötandet på BB, blir samma ord absurda. Detta tyder på att de unga mammorna internaliserat omgivningens överordning, och tycker att det är normalt att människor i olika sammanhang bemöter dem så. Miller (1976) menar att det ur ”maktägande” människors perspektiv ses som normalt att behandla personer med "mindre makt" destruktivt. Vissa mammor klarar av att se vad som händer och emotsätta sig bemötandet, som i Ethelbergs *proteststrategi* (1985), medan många tar det som en bekräftelse på att de är mindre värda i vårt samhälle.

Hur mår då den unga mamman, och hur ser hennes framtidsbild ut?

De flesta unga mammor tyckte att deras hälsa var god. En liten grupp, där de ensamboende dominerade, tyckte att deras hälsa var mycket dålig, och vissa kopplade detta till övervikt. Tonårens känslighet för kroppen och samhällets ideal av smala kvinnokroppar kan här spela en stor roll. En erfarenhet från unga mammagrupper är att tonårsmammor också har tonårsmatvanor, vilket de kan behöva stöd att utveckla, för sin egen och barnets skull, liksom de kan behöva stöd att hantera kroppens förändring efter en graviditet, vilket kan vara extra känsligt för tonåringar. Hälften av de ensamboende samt de mammor som bodde med barnet och egna föräldrar, tyckte att de oftast var nedstämda, till skillnad från övriga mammor som tyckte att de oftast var glada, eller mittemellan. En stor del av mammorna skattade sitt självförtroende som mycket lågt eller medellågt, och många av dessa var ensamboende eller boende med barnet och egna föräldrar.

Däremot skattade de flesta mammor sig själva som mammor högt, mycket högre än sitt självförtroende. Detta gällde inte de ensamboende mammorna, där skattade majoriteten sig själva som mammor lägre än övriga. De flesta unga mammor upplever att de inte har vare sig tid eller resurser för sig själva och egna aktiviteter. De flesta önskade sig också tid att bara kunna "vara", slappa eller vila, liksom tid att kunna umgås med vänner.

Flera av de intervjuade hade innan de fick barn haft ett "stökigt" liv, med mycket droger och "dåliga" kompisar. När de fick veta att de var gravida förändrade de sina liv, och de lever nu lugnare, utan droger. Någon uttryckte att det inte varit så viktigt att ta hand om sig själv, men att nu med barnet, är det viktigt att ta hand om sig själv för barnets skull. För dessa mammor har graviditeten och barnet inneburit att livet förbättrats. Att ha valt att behålla barnet, valt bort droger och ett destruktivt liv och valt att försöka agera för att påverka sina framtidsmöjligheter ger en känsla av aktörskap och ökad självkänsla. För de unga mammor som på detta sätt vänder livet blir det extra viktigt att få ett stöd som medverkar till att hon kan fortsätta den positiva livsutvecklingen som påbörjats.

Att få barn tidigt, och att leva med barn ses ofta som tärande, och ett uppgivande av den egna identiteten. Många av studiens mammor upplever identiteten som mammor som något mycket positivt. En risk för de unga mammorna sägs ibland vara att barnet blir alltför stor del av livet för mammorna, och att de inte växer vidare själva. Samtidigt är det viktigt att se att relationen till ett barn också upplevs som mycket positivt, och kan leda till utveckling, om mammorna får tillräckligt stöd för sig själva och stöd för relationen till barnet. Detta stöds av Miller, (1991) som menar att det som sker när man lever i en växtbefrämjande interaktiv process med ett barn, ofta har missförstått och undervärderats. Miller menar att man då missar den mycket komplexa och kreativa interaktiva empowermentprocess det innebär att leva med ett barn. Att företeelser som "bör" göras av kvinnor, dvs att ha huvudansvaret för det egna barnets uppväxt, värderas lågt, kan också ses som ett uttryck för genusystemet (Hirdman, 1988).

Unga mammor i studien visar stor vilja att agera och använda sina resurser för att skapa goda livsvillkor för sin familj. Deras möjlighet att göra det begränsas av många yttre faktorer, som sedan påverkar den unga mammans inre bild av sig själv och sina möjligheter att påverka sin situation. En majoritet av de unga mammorna ger uttryck för att de påverkas negativt av omvärldens nedvärderande bemötande. De påverkas också negativt av att de utsätts för ett starkt tryck från omgivningen genom ett bristande stöd för sin situation. Särskilt tydligt bli detta hos de ensamboende mammorna. Många unga mammor, också de ensamboende, ger samtidigt uttryck för att de stärkts av att de blivit mödrar.

4.6 De unga mammornas barn

Och hur mår då barnen till de unga mammorna? I denna studie har fokus legat på de unga mammornas situation, och andra studier skulle behöva tydliggöra hur barnen till unga mammor har det. I studien har de unga mammorna gett uttryck för mognad och engagemang i sin roll som mammor, och inget har framkommit som pekar på att deras barn skulle ha det dåligt. Däremot uttrycker de själva, särskilt de ensamboende med stark press på sitt liv från olika håll, att de ibland inte räcker till, eller önskar att de kunde fungera bättre som mammor. De faktorer som inverkar negativt på den unga mammans liv, påverkar med största sannolikhet också mammans - och pappans - möjligheter att ge barnet goda uppväxtvillkor. De effekter detta får för barnen till

de mammor som är under starkast press, skulle kunna vara det som avspeglats i studier, där barn till unga mammor är överrepresenterade när det gäller olika psykosociala missförhållanden (Sohlström, 1996). Särskilt viktigt blir det därför att unga mammor och pappor som behöver stöd, tidigt nås av ett stöd som är anpassat till deras egna förutsättningar och behov.

4.7 Unga mammors tillgång till makt och handlingsutrymme

Att unga mammors situation inte finns väl beskriven, och att frågan om hur deras situation ser ut inte står högt upp på samhällets dagordning, förklaras av en del av "genussystemet" (Hirdman 1988). Unga mammor är kvinnor och vårdar barn, vilket de enligt *åtskiljandets princip* "bör" göra, (om än inte så tidigt i livet), och utförandet av detta värderas enligt *värderandets princip* lågt i vårt samhälle. De är också unga, fattiga och saknar ofta utbildning. Inom grupper som kategoriseras som "svaga", utgör kvinnor oftast en undergrupp som är mest utsatt. Själva genomförandet av denna studie är ett försök att synliggöra en grupp som uppfattas som marginaliserad och utsatt, har liten tillgång till makt, och att ge deras bild av sin situation.

Användandet av de olika maktperspektiven som beskrevs i teoriavsnittet vill uppmärksamma det faktum att individer och grupper har tillgång till olika sorters makt. (Rowlands 1997, Kabeer 1999). *Makt över*-perspektivet innebär en hierarkisk maktordning där de med mer makt på olika sätt medverkar till att de med mindre makt inte får tillgång till lika mycket makt som de själva har. Användandet av andra maktperspektiv medför perspektivet av att makt inte behöver vara ett nollsummespel, och att användandet av makt kan berika samtliga aktörer i samhället. *Makt att* innebär möjligheten att påverka beslutsfattande, ha inflytande och att öka sin egen förmåga och färdighet. *Makt med* handlar om att möjligheten att utöva makt ökar då den utövas gemensamt. *Makt inom* handlar om den egna självkänslan, tron på och den faktiska förmågan att påverka sin situation, samt medvetenhet om maktrelationer som påverkar ens liv.

Makt över avspeglas i studiens resultat genom avsaknad av anpassat stöd från samhället samt ett bemötande från omgivningen som nedvärderar de unga mammorna. Samhällets normer kommer till uttryck genom avsaknad av adekvat ekonomiskt stöd, boende och möjlighet till studier för de unga mammorna och begränsar deras möjlighet att använda sina resurser och att påverka sin situation. Detta medför i förlängningen försämrade möjligheter till arbete och möjlighet till välbetalt yrke. Unga mammors *makt att* påverka sitt liv och agera för att förbättra sin situation blir härigenom liten. Att bli "tvingad" till bidragsanvändande medför också en begränsning av den unga mammans *makt att* kunna försörja sin familj och påverka sin situation, och påverkar hennes *makt inom* negativt, och kan därigenom fungera passiviserande.

Avsaknaden av föräldrautbildning, föräldragrupp och öppen förskola som möter de unga mammornas behov kan också ses som ett uttryck för *makt över*. Ett begränsat deltagande i dessa aktiviteter leder till mindre *makt att* öka sin förmåga och kompetens som mamma. I förlängningen påverkar det också den unga mammans *makt inom*, genom att hennes självförtroende och tro på den egna förmågan kan bli mindre utan ett tillräckligt stöd. Avsaknaden av mötesplatser för unga mammor minskar deras möjligheter att utifrån gemensamma intressen använda sin *makt med*. De unga mammornas möjlighet att använda sina resurser och utöva *makt att* samt *makt med* påverkas negativt av avsaknaden av ett föräldrastöd som möter deras behov.

Att den unga pappan inte ges stöd i situationen som blivande far kan också ses som uttryck för *makt över*, genom att samhällets normer medför att anpassat stöd inte ges till pappan. Detta begränsar pappans möjlighet till *makt att* höja sin kompetens som pappa och öka sin *makt inom* genom en ökad förmåga och självkänsla som pappa, samt *makt att* påverka situationen i den nya familjen. Att unga mammor ofta blir ensamstående påverkar deras *makt med*, som blir större som familj än som ensamstående.

De kontakter unga mammor har med samhällets instanser stärker i goda möten deras möjligheter att använda sina resurser och *makt att* samt *makt inom*. I möten som upplevs som kränkande förmedlas ett *makt över* perspektiv, vilket begränsar mammornas möjligheter att använda sina resurser och *makt att* samt *makt inom*. De tillfällen unga mammor inte getts ett eget utrymme till beslut om att behålla barnet eller inte, kan ses som ett uttryck för *makt över*, genom att normen om ett tidigt moderskap som negativt – om än välment – ses som viktigare än den unga mammans egna vilja i sammanhanget.

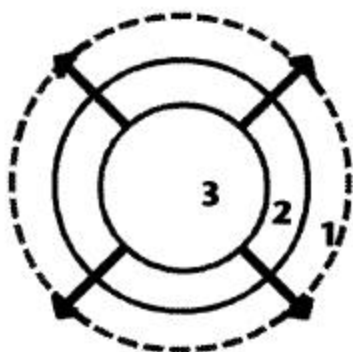
Det negativa bemötandet unga mammor möts av görs ur ett *makt över*-perspektiv. Bemötandet påverkar de andra maktaspekterna. Att få bekräftat (från samhällets instanser, okända personer i omgivningen, familjen) att man har en underordnad position, påverkar individens *makt inom*, individens självkänsla, tro på och förmåga att förändra den egna situationen, och bilden av vad som är möjligt att påverka i livet. En mamma uttrycker det som att hon inte vill sorteras in i facket "unga mammor" för att hon själv lyckats så bra, vilket tyder på att unga mammor är en problemgrupp idag. De uppdelningar vi gör i svaga/starka grupper, lyckad/misslyckad individ, för med sig att våra förväntningar lätt blir till "självpuffyllande profetior" och att vi inte ser de styrkor som de "svagare" grupperna har. De mammor som ingick i studien har i många fall utvecklat styrkor att hantera livet, att vända till synes omöjliga situationer, som kan lära oss mycket om hur människor i utsatta positioner växer och förmår ge andra människor (barnen, närstående) kraft och förutsättningar för utveckling. Detta får de sällan erkännande för. Lehtinen (1999) menar också att samhällets oförmåga/ovilja att erkänna det positiva som finns hos "svaga" grupper, är ett av de sätt som används för att markera ett nedvärderande. De unga mammornas berättelser tydliggör de maktstrukturer som råder (Walker 2002), genom att de tydliggör brister i befintligt stöd, men också genom det nedsättande bemötande de beskriver.

De unga mammornas *makt inom* påverkas negativt av omvärldens nedvärderande bemötande. Deras *makt inom* påverkas också negativt av att de utsätts för ett starkt tryck från omgivningen genom ett bristande stöd för sin situation. Särskilt tydligt bli detta hos de ensamstående mammorna. Många unga mammor, också de ensamstående, ger samtidigt uttryck för att deras *makt inom* stärkts av att de blivit mödrar. Att ha valt att behålla barnet, valt bort droger och ett destruktivt liv och valt att försöka agera för att påverka sina framtidsmöjligheter ger en känsla av aktörskap och ökad självkänsla, och stärker den unga mammans *makt inom*.

Studien vill peka på att trots att de unga mammorna i vårt samhälle saknar makt i samhället genom att de ofta värderas lågt, och inte befinner sig i maktägande positioner i samhället, har de tillgång till annan makt. Samtliga mammor gav uttryck för stark *makt inifrån* att vilja agera för sina barns bästa, och vilja att öka sin *makt att* genom att utbilda sig och på andra sätt förbättra sina livsmöjligheter. Många mammor har också utvecklat förmågor att vända många gånger svåra livsförhållanden. De olika maktdimensionerna vill tydliggöra att de unga mammorna också har förmågor och möjligheter, och har vuxit som mammor. Deras resurser och makt kan hämmas

eller hjälpas av omgivningen. Alla de uttryck för *makt över* som unga mammor möter, verkar hämmande på deras möjlighet att utöva egen makt och använda de egna resurserna. De gånger omgivningen skapar förutsättningar för ökad tillgång till den unga mammans makt *att, med* och *inom*, och ifrågasätter uttryck för *makt över* kan detta leda till den unga mammans empowerment. Alla människor i vårt samhälle kan inte bli ministrar eller företagschefer, men det finns alltid möjlighet och utrymme att stötta människors *makt att, med, och inom*.

Utifrån den modell som beskriver människors empowerment kopplat till handlingsutrymme, kan följande beskrivning göras av de intervjuade unga mammornas situation.

Unga mammor har en rad yttre faktorer som kan begränsa deras objektiva handlingsutrymme (2) jämfört med andra mammor. Dessa faktorer är främst brist på rimligt ekonomiskt stöd ingående i den allmänna socialförsäkringen, tillgång till ekonomiskt stöd för studier, tillgång till bostad, större risk för avsaknad av en pappa till sina barn, bristande stödinsatser i form av föräldrautbildning och föräldragrupp anpassade till de egna behoven, adekvat stöd för par- och föräldrarelationen samt ibland avsaknad av socialt stöd. Här finns också samhällets normer och låga värdering av unga mammor (de är kvinnor, unga, fattiga, ofta ensamstående, låg utbildning, saknar ofta arbete, har fått barn tidigt, ägnar sig åt att ta hand om barn) som kommer till uttryck i bristande stöd och i ett nedvärderande bemötande. Alla unga mammor i studien har inte alla dessa problem, men de som har det svårast har många av dem. De ensamboende mammorna har många av dessa yttre faktorer som utövar press i sitt liv. Utöver detta tillkommer för gruppen med annan etnisk bakgrund en faktor som begränsar deras handlingsutrymme, i ett samhälle som värderar svensk bakgrund högre än utländsk. Det sammanlagt begränsade handlingsutrymmet innebär också att mammorna får låg möjlighet att utöva *makt att, makt med* och *makt inom*.

De yttre faktorer som begränsar de unga mammornas objektiva handlingsutrymme, avspeglas i det subjektiva, upplevda handlingsutrymmet (3). Många upplever en svag självkänsla, och de som har många av de begränsande faktorerna aktuella i sitt liv har svårt att se att de har möjlighet att påverka sin situation. De ifrågasätter sällan det nedvärderande bemötande de möter, och få ger uttryck för att de är medvetna om de samhällsstrukturer som begränsar deras handlingsutrymme, vilket uttrycker en svag *makt inom*. Många uttrycker samtidigt en stark makt inom som de relaterat till att de fått barn. De unga mammorna har många gånger vänt ett tidigare negativt livsmönster till ett mer positivt, då de vill ge barnet ett bättre liv än de själva haft innan

graviditeten. De utvecklas och mognar genom den relation och det samspel de lever i tillsammans med sitt barn. Många har en stark självkänsla som mödrar. Många har också genom barnets ankomst fått en bättre kontakt med sin ursprungsfamilj. Många har fått mer positiva framtidsbilder och vill studera och arbeta för att kunna skapa sig och familjen ett bättre liv. Detta uttrycker att de unga mammornas också har stark *makt inom* samt *makt att*, men att de också utsätts för mycket tryck utifrån som begränsar deras möjlighet att utöva den.

Det möjliga (1) handlingsutrymmet är otydligt för flera av mammorna i studien, men många har också tydliggjort ett önskat handlingsutrymme sedan de fått barn.

Idag ses unga mammor ofta som en problemgrupp (Sohlström, 1996) . Andra studier (Otterblad 2001) antyder att ett tidigt föräldraskap kan fungera hämmande för framtida utbildning, arbetsliv, och ekonomi. I ljuset av detta blir det extra viktigt med ett fungerande stöd för målgruppen. Studien visar att samhällets stöd inte motsvarar de unga mammornas behov, och att många av samhällets strukturer minskar de unga mammornas möjlighet att använda sina resurser. Om våra samhällsstrukturer och stödsystem motsvarade deras behov skulle de unga mammorna ges möjlighet att avsluta sin skolgång, få framtida arbete och inte riskera bidragsberoende, på samma villkor som andra i samhället, och möjlighet att inte längre vara problemgrupp. Ett stöd som är anpassat till deras behov och förutsättningar ger dem möjlighet att använda sin makt och sina resurser för att skapa goda livsförhållanden för sig själva och sina barn.

4.8 Förslag på åtgärder som stärker situationen för unga mammor, pappor och deras barn

De mest utsatta i gruppen unga mammor kan ses som i riskzon för fattigdom, och social exklusion. Vår svenska välfärdsmodell, som har som mål att motverka fattigdom och socialt utanförskap, grundas på en ekonomisk politik för full sysselsättning av både kvinnor och män, liksom ett generellt socialförsäkringssystem som ska omfatta alla medborgare. Målen i den svenska handlingsplanen mot fattigdom och social utslagning riktas mot att öka sysselsättningen och rättvisan i samhället. Målet för social rättvisa är att halvera antalet socialbidragsberoende mellan 1999 och 2004. Ett fokus i handlingsplanen läggs på att förhindra social utestänging pga bla kort/ofullständig utbildning, bristande anknytning till försörjningssystemen eller svårigheter med boendesituationen. En stor del av de unga mammorna i vår studie kan ses som målgrupp för dessa riktlinjer. För att förbättra villkoren för unga mammor och pappor och deras barn, och öka deras möjligheter att använda sina resurser, föreslås följande:

- Särskilt stöd avseende mödravård, föräldrautbildning och föräldragrupper behövs för unga mammor och pappor. En särskilt knutpunkt för unga föräldrar bör skapas i Stockholm och andra storstäder. Här kan erbjudas särskilda föräldrautbildningar, mödravård och föräldragrupper för unga föräldrar. Yrkesvägledning skulle kunna erbjudas speciellt för unga föräldrar. Knutpunkten kan också utgöra en arena för samverkan mellan, och en plattform för kontinuerlig utbildning och information till övriga ungdomsmottagningar, MVC, BVC samt socialtjänst, försäkringskassa och arbetsförmedling gällande situationen för unga föräldrar.
- De stödinsatser som erbjuds bör innehålla stöd att undvika och hantera det negativa bemötande den unga mamman ofta får. Hon behöver hjälp att se hur samhällsstrukturer

påverkar det egna handlingsutrymmet, och vilka strategier som kan hjälpa henne att använda sina resurser.

- En översyn bör göras av socialförsäkringssystemet som tillser att det fungerar tillfredsställande för gruppen unga föräldrar, för att ge dem förutsättningar att på samma villkor som andra skapa ett gott liv för sin familj. Ett temporärt stöd som sätts in redan under graviditeten skulle öka familjens trygghet, och minska risken för "bidragsberoende", oavslutade studier och arbetslöshet.
- Ekonomiska förutsättningar behövs för att tillse att unga mammor och pappor har möjlighet att gå färdigt grundskola och gymnasium, och inte av ekonomiska skäl väljer att hoppa av studier och arbeta för att försörja familjen.
- Unga behöver känna att de kan vara självförsörjande, och inte hamnar i en negativ beroendeställning till de försörjningspliktiga föräldrarna. Detta ger en stor belastning på relationerna i de svagaste grupperna. Möjlighet till socialbidrag bör underlättas för unga föräldrar, i avsaknad av ett fungerande socialförsäkringssystem.
- Utbildningssatsningar bör genomföras avseende personal på ungdomsmottagningar, MVC, BVC, socialtjänst mfl som genom sitt yrke kommer i kontakt med målgruppen. Utbildningen diskuterar unga föräldrars särskilda situation, möjligheter till samordning av deras stödinsatser samt förhållningssätt och bemötande av målgruppen.
- Åtgärder som ökar unga mammors möjligheter att påverka beslut rörande sin situation kan skapas genom t ex brukarråd eller annan utbildning eller dialog där de unga mammorna får fungera som experter på sin situation, och rådgivare för makthavare. Dessa möten kan gälla både beslutfattare men också personer som genom sitt yrke kommer i kontakt med målgruppen. I ett projekt som Kvinnoforum genomfört i Sollentuna för ensamstående mammor i "bidragsberoende", fick kvinnorna dramatisera hur de upplevt (ofta kränkande) möten med socialtjänst, arbetsförmedling mfl. Publiken var personal från nämnda instanser.
- Uppsökande verksamhet behöver utvecklas för att nå de grupper som inte av egen kraft deltar i de aktiviteter som erbjuds som stöd till mammor och pappor.
- En genomgång bör göras av möjligheter till boende för unga föräldrar.
- Former bör utvecklas för avlastning till ensamstående unga mammor. Den press som många i småbarnsfamiljer i vårt samhälle upplever, i synnerhet ensamstående mammor, behöver underlättas genom stöd till en rimligare livssituation.
- En särskild studie föreslås som särskilt beskriver situationen för unga mammor med invandrarbakgrund.
- En särskild studie föreslås också för att tydliggöra situationen för barn till unga mammor, samt en studie som tydliggör de unga pappornas situation.

Referenser:

Aronsson G och Berglind H (red), 1990, "Handling och handlingsutrymme", Lund: Studentlitteratur

Björling B, Strandberg N och Tengqvist A (2001), "Measuring Women's Empowerment – A report from a pilot project on methods for measuring women's empowerment in Southern Africa", Kvinnoforum and UNDP

Björling B, Lindeberg S, Tengqvist A, Wennerholm C, (2002), "Vägar till arbete för kvinnor – erfarenheter, förhållningssätt och metoder från arbete med marginaliserade grupper av kvinnor på arbetsmarknaden", Kvinnoforum

Danielsson M, Rogala C and Sundström K, (2001) "Teenage Sexual and Reproductive Behavior in Developed Countries: Country Report for Sweden", Occasional Report, New York: The Alan Guttmacher Institute, 2001, No 7

Ekéus C, (1999) "Växa med uppgiften – en kvalitativ studie om pappor till barn födda av tonårsmammor", Karolinska Institutet

Ervér M, (2001) "Utvärdering av gruppverksamhet för unga pappor 1996-2000 på Ungdomsmottagningen i Partille"

Ethelberg (1985) "Självkänsla kontra realitet – ett dilemma för psykologin och kvinnorna", Kvinnovetenskaplig Tidskrift, 1985:1

Hirdman Y (1988) "Genussystemet-reflexioner kring kvinnors sociala underordning" Kvinnovetenskaplig Tidskrift, nr 3, 1988

Kabeer (1999) "The Conditions and Consequences of Choice: Concepts, Measures and Women's Empowerment", Development and Change

Lehtinen U (1998), "Underdog Shame, Philosophical essays on women's internalization of inferiority", Göteborgs Universitet

Miller JB (1976), "Toward A New Psychology for women", Beacon Press

Miller JB (1991) i Jordan, Kaplan, Miller and Stiver, "Women's Growth in Connection", Surrey, The Guilford press

Otterblad mfl (2001), "Teenage Childbearing and Long-Term Socioeconomic consequences: A Case Study in Sweden", Family Planning Perspectives, 2001, 33(2):70-74

Rowlands J (1997) "Questioning Empowerment: Working with Women in Honduras", Oxford:Oxfam

Sohlström A, (1993) "Ung mamma och ung mamma – stöd och förändring i det sociala nätverket", Socialhögskolan, Stockholms Universitet

Sohlström A, (1996) "Ung mamma - och sen då", Socialhögskolan, Stockholms Universitet

Landgren Möller E, (2002) ValfärdsBullentinen, 2002, 4

5 BILAGOR

5.1 Bilaga 1 - Inbjudan till att delta i en intervjustudie om unga mammors situation i Stockholm

Hej!

Vi som skriver heter Anna Tengqvist och Anna Dahlin, och vi arbetar på Xist, som är ett forum för Stockholms tjejer. Xist driver sedan 1999 en öppen förskola för unga mammor. Från de som brukar delta, har vi fått berättat för oss att det ofta är fantastiskt att vara ung mamma, men att det också många gånger kan vara tufft. Många har också synpunkter på det stöd och den hjälp samhället erbjuder unga mammor.

Vi kommer i höst att göra en studie om unga mammors situation i Stockholm, för att vi vill veta vilka samhälleliga resurser som finns för unga mammor, och hur unga mammor upplever detta stöd. För att få veta det, kommer vi att intervjua 30 unga mammor. De som intervjuas kommer att vara helt anonyma. Du som har fått det här brevet kommer genom intervjun att få möjlighet att säga vad du tycker, hjälpa oss att förstå, och kanske också påverka hur det stöd som finns för unga mammor i Stockholm kommer att se ut. Självklart har du också rätt att välja att inte delta.

Du kommer att bli kontaktad per telefon av antingen Anna Tengqvist eller Anna Dahlin. Vi har studerat folkhälso-, kultur- och beteendevetenskap, och vi kommer att hålla i intervjuerna. Intervjun kommer att pågå ca 40 minuter. Vi skickar i detta brev med de frågor vi kommer att ställa, och du får gärna läsa igenom frågorna redan innan intervjun, och gärna också fylla i de uppgifter som efterfrågas.

Studien görs på uppdrag av Socialstyrelsen, och den kommer att publiceras som en rapport, i december. Du kommer som sagt att vara helt anonym.

Vi hoppas att du vill medverka i studien, för att vi ska kunna visa hur unga mammor har det i Stockholm, och för att vi ska kunna ge förslag på hur det kan bli bättre.

Har du frågor, eller vill tala om att du inte vill delta, kontakta oss gärna på Xist, Stiftelsen Kvinnoforum, Tomtebogatan 42, Stockholm, 08-56 22 88 19, eller e-post annte@kvinnoforum.se

Vänliga hälsningar,

Anna Tengqvist

Anna Dahlin

5.2 Bilaga 2 - frågeformulär

Det här är de frågor vi kommer att ställa under intervjun. Du får gärna läsa igenom dem, och fylla i de uppgifter som efterfrågas (du behöver inte skriva ned långa svar på frågorna). Det finns frågor på fram- och baksidan av papperen.

1. Ålder: Mamman _____ barnet/n _____

2. Lever du och barnet tillsammans med någon?

3. Hur har du försörjt dig efter barnets födelse?

Text:

- Föräldrapenning
- Förvärvsarbete
- Mannens inkomst
- Ekonomiskt stöd från föräldrar
- Ekonomiskt stöd från mor/farföräldrar
- Socialbidrag
- Bostadsbidrag
- Bidragsförskott?
- Barnbidrag
- Studiebidrag
- Annan inkomst – vilken _____

4. Hur upplever du din ekonomiska situation?

Har du möjlighet att spara pengar?

Är det något du tycker att du behöver, som du inte har råd med?

5. Samhällets stöd

Har du haft kontakt med hälso- och sjukvården innan födelsen och under de första åren av ditt barns liv? Hur uppfattar du att du blev bemött hos dessa? Markera med en siffra efter var och en av de följande, där 1 är mycket negativt, och 5 är mycket positivt.

- Ungdomsmottagning _____
- Mödravårdcentral _____
- Barnavårdcentral _____
- Husläkare _____
- Akutvård _____
- Vårdcentraler _____
- Mamma-grupper _____

Har du deltagit i

- Öppen förskola _____
- Föräldrautbildning _____

Skatta dessa också, som ovan.

6. Har du haft kontakt med socialtjänsten under graviditeten eller under de första åren av ditt barns liv? I vilket ärende?

Text:

- Ekonomiskt stöd
- Praktisk hjälp hemma
- Samtalsstöd
- Stödboende

Hur uppfattar du att du blev bemött i samband med detta? Markera med en siffra efter var och en, där 1 är mycket negativt, och 5 är mycket positivt.

7. Vem har varit tillsammans med barnet sedan det föddes?

- barnomsorg:

Har ni haft hjälp från familj, släkt, vänner, dagis? Hur stor andel?

8. Var har ni bott åren efter att ditt barn föddes?

Hur har du upplevt det boendet?

9. När du blev gravid, hur reagerade människor runt dig?

Var graviditeten planerad?

Vilka stöttade dig?

Vilka saknade du stöd ifrån?

Hur var kontakten med ungdomsmottagning /MVC?

Markera med en siffra från 1-5, där 1 är mycket negativt, 5 är mycket positivt.

10. Hur upplevde du förlossningen?

Vem var med dig under förlossningen?

Hur upplevde du bemötandet på BB?

Markera med en siffra från 1-5, där 1 är mycket negativt, 5 är mycket positivt.

11. Hur har ditt liv förändrats om du jämför livet innan du blev gravid, med hur livet är idag, på följande områden?

- Relationen till pappan
- Skolsituationen
- Föräldrarelationen
- Vänner
- Framtidsplaner

- Arbete/försörjning

Blev livet som mamma som du trodde att detskulle bli?

12. Hur nöjd är du med följande i ditt liv? Markera med en siffra från 1-5, där **1** är mycket missnöjd, **5** är mycket nöjd.

- Mitt självförtroende _____
- Mig som mamma _____
- Relationen till barnets pappa _____
- Relationen till min ursprungsfamilj _____
- Kamratrelationer _____
- Min hälsa _____
- Min försörjning _____
- Möjligheten att påverka min situation _____

13. Vilka finns runt omkring dig och stöder dig, som person, och i din roll som mamma?

Vilka personer är viktiga för dig just nu, som person och som mamma? Det kan vara familj, släkt, vänner, grannar eller människor du träffar i deras jobb, t ex en sköterska eller socialsekreterare. Skriv in dem i rutorna nedan.

Familj: De som bor i samma lägenhet som du

Släkt: Alla övriga släktingar, även på barnets pappas sida

”Proffs”: Sådana du träffar i deras yrkesutövning, t ex en sjuksköterska, bibliotekarie, socialsekreterare

Vänner: Dem du räknar som dina vänner

FAMILJ	SLÄKT
”PROFFS”	VÄNNER

Hur nöjd är du med varje ”ruta” – skatta från 1-5, där **1** är mycket negativt, **5** är mycket positivt. Skriv vid sidan av varje ruta.

14. Vilka har du saknat stöd från?

**15. Får du och din partner stöd för er relation?
Stöd för ert föräldraskap?**

**16. När du har tid för dig själv, vad gör du då?
/skulle du göra om du hade tid?**

**17. Tycker du att du oftast är glad/nedstämd?
Vad gör du om du är ledsen?
Har du någon att prata med då?
Vem hittar du på roliga saker med?**

18. Vad tycker du är svårast med att vara mamma?

19. Vad skulle du behöva runt omkring dig för att fungera bättre som mamma?

20. Finns det något du själv kan göra, för att livet ska fungera bättre?

21. Vad tycker du är bäst med att vara mamma?

22. Vill du tillägga något om hur det är att vara ung mamma, som vi inte pratat om än?

Kvinnoforum/Foundation of Women's Forum
Karlbergsvägen 77 113 35 Stockholm
tel: +46 (0)8 56 22 88 00 fax: +46 (0)8 56 22 88 20
info@kvinnoforum.se www.kvinnoforum.se